

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОЛИТИКИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ	3
ОТВОРЕНИЯТ ДОСТЪП В „ХОРИЗОНТ 2020“	3
СТРАТЕГИИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКО ПРОСТРАНСТВО	6
АКТУАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ОТВОРЕНИЯ ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ В АВСТРИЯ	11
ПОЛИТИКА И НАСОКИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИТЕ СЪВЕТИ НА ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	15
ПРИНОСЪТ НА ГЕРМАНИЯ КЪМ СИСТЕМАТА ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ	21
НАЦИОНАЛНИ ПРИНЦИПИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ В ИРЛАНДИЯ	24
ИНИЦИАТИВИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП В ПОЛША	28
ПОЛИТИКАТА НА ОТВОРЕН ДОСТЪП ВЪВ ФРАНЦИЯ	31
ЦИФРИ И ФАКТИ	34
ПОДКРЕПА НА ОТВОРЕНИЯ ДОСТЪП ОТ ФИНАНСИРАЩИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКО ПРОСТРАНСТВО	34
ПРЕДСТАВЯМЕ ВИ	35
МЕРКИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП В СТРАНИТЕ ОТ ЕС	35
ПРИЛАГАНЕ НА СТРАТЕГИЯ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ В ГИСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „ЮСТУС ЛИБИХ“, ГЕРМАНИЯ	45
СЪЗДАВАНЕ НА ИЗДАТЕЛСТВО С ОТВОРЕН ДОСТЪП	47

Бюлетинът INFOсвят
се изготвя по материали от реномирани
чуждестранни източници.
Редакционен съвет:
Ваня Грашкіна, Валентина Славчева,
Мария Стоянова

Отговорен редактор:
Мария Стоянова
Стилов редактор:
Нели Колева

Адрес: бул. "Д-р Г. М. Димитров" № 52 А
1125 София
тел.: 817 38 61
e-mail: requests@nacid.bg

ISSN 1314-8958

ПОЛИТИКИ НА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ

ОТВОРЕНИЯТ ДОСТЪП В „ХОРИЗОНТ 2020“

Най-важният инструмент на ЕС за финансиране на научните изследвания през следващия програмен период е програмата „Хоризонт 2020“. В нея отвореният достъп се дефинира като „практика за предоставяне на онлайн достъп до научна информация, която е безплатна за крайния потребител“. В контекста на научните изследвания и разработки (R&D) към понятието „научна информация“ се отнасят рецензираните статии за научни изследвания (публикувани в научни списания) и научноизследователските данни (данни, които са в основата на публикации, преработени или необработени изходни данни). Отвореният достъп не е задължение за публикуване, тъй като изследователите са свободни да публикуват или да не публикуват, нито пък оспорва решението да се използват резултатите от научните изследвания с търговска цел например чрез патентоване. Решението за публикуване

не на документи със свободен достъп трябва да се вземе след едно по-общо намерение относно това, дали да се публикува директно, или да се търси първо защита, използвайки правата на интелектуалната собственост.

Съществуват два основни и неизключващи се взаимно пътя за отворен достъп до публикации:

- Самоархивиране („зелен“ път за отворен достъп) - научните публикации се архивират от самите изследователи (или техни представители) в онлайн репозиториуми преди, след или едновременно с тяхното публикуване. Достъпът до тях често (но не е задължително) се забавя („ембарго период“), тъй като някои издатели могат да поискат да възстановят инвестициите си чрез продажба на абонаменти и заплащане на елек-

Процес на отворения достъп до научната информация

тронното изтегляне: такси по време на периода на ексклузивност.

- Издания с отворен достъп („златен“ път за отворен достъп) - дадена статия незабавно се предоставя от издателя в режим на свободен достъп. Свързаните с това разходи се отклоняват от читателите към университета или изследователския институт, с който е свързан изследователят, или към агенция за финансиране на научните изследвания.

Политика на ЕК за отворения достъп и реализирането ѝ в „Хоризонт 2020“

ЕК гледа на отворения достъп не като самоцел, а като инструмент за улесняване и подобряване на разпространението на информацията в Европейското изследователско пространство и извън него. От 2008 г. се разработва пилотен проект за свободен достъп в Седма рамкова програма. ЕК осъзнава, че съществуват няколко начина за реализиране на свободния достъп, тъй като отделните държави членки и заинтересованите страни са в различни ситуации и имат различни потребности. Следователно тя подкрепя както „зеления“, така и „златния“ подход.

Отворен достъп до рецензирани научни публикации

Свободният достъп до рецензирани научни публикации е заложен като основен принцип в „Хоризонт 2020“ и в Правилата за участие и следователно трябва да се реализира чрез съответните разпоредби в споразуменията за отпускане на грантове.

От бенефициентите ще се изисква да депозират машинночитимо електронно копие на публикуваната версия или на окончателния рецензиран ръкопис, приет за публикуване в репозиториум за научни публикации, и осигуряване на свободен достъп до тях, както следва:

- За издания с отворен достъп – учените могат да публикуват в списания с отворен достъп или в списания, които про-

дават абонаменти и също така предлагат възможност за предоставяне на свободен достъп до отделни статии (хибридни списания). Покриването на таксите за обработване на статията в списанието (article processing charges - APCs), направени от бенефициентите, е допустимо за възстановяване на разходите. За APCs, направени след края на споразумението за грантове, механизмът за изплащането на някои от тези разходи ще се отработва. В случай на „златен“ подход отвореният достъп трябва да се предоставя не по-късно от публикуването.

- За самоархивирането – учените могат да депозират окончателния рецензиран ръкопис в хранилище по техен избор. В този случай те трябва да осигурят свободен достъп до публикацията. В случай на „зелен“ подход отвореният достъп трябва да се предоставя в рамките на шест месеца от публикуването.

Бенефициентите трябва да осигурят отворен достъп до библиографските метаданни, които идентифицират депозираната публикация.

В контекста на цифровата ера понятието „публикация“ все по-често включва данните, залегнали в основата на публикацията, и представените резултати се наричат също „основни“ данни. Бенефициентите трябва да имат за цел да депозират и данните от изследването, необходими за валидиране на резултатите, представени в депозираната научна публикация, в идеалния случай в хранилището за данни, и да осигурят отворен достъп до тях. Не съществуват обаче задължение да го направят.

Отворен достъп до научноизследователски данни

Новост в „Хоризонт 2020“ е проектът Open Research Data Pilot, който има за цел да подобри и оптимизира достъпа и повторно използване на данните от научни изследвания, генерирани от проекти. Той ще се сле-

ди в бъдещите рамкови програми с оглед на развитието на политиката на ЕК за достъп до данни от научни изследвания.

Основните области на действие на Open Research Data Pilot са:

- бъдещи и нововъзникващи технологии;
- изследователски инфраструктури - (е-инфраструктури);
- лидерство в базови и промишлени технологии – ИКТ;
- социално предизвикателство: безопасна, чиста и ефективна енергия - (умни градове и общности);
- социално предизвикателство: дейности за климата, околна среда, ефективно използване на ресурсите и суровините – с изключение на темите за суровите материали;
- социално предизвикателство: Европа в променящия се свят - приобщаващи, иновативни и отразяващи общества;
- науката със и за обществото.

Проектът Open Research Data Pilot се прилага спрямо два типа данни:

- данни, включително метаданни, необходими за валидиране на резултатите, представени в научните публикации възможно най-скоро;
- други данни, вкл. свързани метаданни, които са посочени и са в рамките на сроковете, предвидени в плана за управление на данните (DMPS).

От участващите проекти ще се изисква да депозират изследователските данни, описани по-горе, за предпочитане в научни репозиториуми, доколкото това е възможно, да вземат мерки за осигуряване на възможност на трети страни да получат достъп, да добишат, използват, възпроизвеждат и разпространяват тези изследователски данни. В същото време проектите следва да предоставят информация за инструментите и средствата, които са на разположение на бенефициентите и необходимостта от валидиране на резултатите, например специализиран софтуер или софтуерен код.

Области или подобласти, или отделни проекти, финансирани по „Хоризонт 2020“, които не са в обхвата на проекта, могат да участват доброволно чрез присъединяване (opt in). Консорциуми по проекта, които решават да участват на доброволна основа, ще се следят едновременно и ще получават същата подкрепа, както и проектите в обхвата на Open Research Data Pilot.

Проектите могат да се откажат от участие в „Хоризонт 2020“ в редица случаи, които включват конфликт със задължението за защита на научните резултати, за поверителност, за ангажименти за сигурност или с правилата за защита на личните данни.

Разходите, свързани с изпълнението на проекта, ще се възстановяват. Предвидени са също специфична техническа и професионална помощ.

Източник:

Fact sheet: Open Access in Horizon 2020, 9 December 2013

https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/FactSheet_Open_Access.pdf

М. Стоянова

СТРАТЕГИИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКО ПРОСТРАНСТВО

През август 2013 г. ЕК публикува доклада „Open Access Strategies in the European Research Area“, в който е представен анализ на стратегиите по отношение на отворения достъп до научни публикации в Европейското изследователско пространство (ЕИП), както и в Бразилия, Канада, САЩ и Япония. Изследването е направено въз основа на публикуваните данни за глобалното развитие на отворения достъп след 2000 г. и на преценката на мненията и дебатите по темата.

Стратегии на ниво правителство

Повечето национални правителства нямат предложено или реализирано законодателство, което да е пряко насочено към отворения достъп до научна информация. Този въпрос най-често се третира в нормативни документи с по-малка формална стойност като например указания, предназначени за агенциите за финансиране на научните изследвания. Свързаното с отворения достъп законодателство обикновено включва законите за авторското право и лицензирането. Във всички страни, обхванати от настоящото изследване, с изключение на Кипър, са приети закони за авторското право, които могат да се приложат спрямо научните публикации.

Законодателство, което е пряко адресирано към отворения достъп, е предложено в САЩ и Бразилия. В САЩ Законът за общото предназначение (Consolidated Appropriations Act) от 2008 г. създава нормативната основа на политиката за отворен достъп на Националния институт по здравеопазване (National Institutes of Health - NIH). Чрез него САЩ се превръща в първата държава, която прилага „мандат“¹ за отворен достъп на национално ниво. Законът за свободен достъп до

научни и технологични изследвания (The Fair Access to Science and Technology Research Act - FASTR), приет от Конгреса през февруари 2013 г., налага на всички федерални агенции, чиито разходи (само) за научни изследвания надхвърлят 100 млн. дол., да разработват федерална политика за обществен достъп до научни изследвания. В Бразилия е внесен законопроект през май 2007 г., предлагащ да се изисква всички публични институции за висше образование и изследователски организации да създават институционални хранилища (репозиториуми). Законопроектът е архивиран през януари 2012 г.

На национално ниво само няколко страни от ЕИП са въвели национални политики, програми и принципи, свързани с отворения достъп до научна информация.

• **Великобритания** е водеща в развитието на отворения достъп до научни публикации. Чрез Съвета за финансиране на висшето образование за Англия (Higher Education Funding Council for England - HEFCE) и Научно-изследователските съвети на Великобритания (Research Councils UK - RCUK) се актуализира по-широкият обществен достъп до публично подпомаганите научни изследвания, както и значителното влияние на регистрираните благотворителни организации (Jisc), работещи в областта на високите цифрови технологии в подкрепа на образованието и научните изследвания в страната. Политиката на отворен достъп от 2013 г., изработена от Работна група за разширяване на достъпа до публикувани данни в резултат от научни изследвания, ще осигури до пет години отворен достъп до всички финансирани от държавата научни изследвания, като целта е още първата година те да дос-

¹ „Мандати“ - инструмент за самоархивиране на международно, правителствено или институционално ниво. Посредством тях се въвеждат правни и организационни процедури за открит достъп, за неговото превръщане в норма за публикационната дейност на учениците, както и за създаване на институционални репозиториуми. Източник: Списание на Българската библиотечно-информационна асоциация, Год. II, бр. 2, април 2012

тигнат 45%.

- В **Ирландия** Националните принципи за отворен достъп от 2012 г. въвеждат мандати за депозирането на резултатите от финансираните научни изследвания в хранилища за отворен достъп.

- В **Швеция** от 2006 г. има национална програма за отворен достъп **OpenAccess.se**, в резултат на която са изградени национален портал за научните публикации (SwePub), Справочник на списанията с отворен достъп (DOAJ) и някои институционални политики и политики на финансиращите организации.

- Във **Франция** от 2001 г. Националният център за научни изследвания въвежда междудисциплинарен отворен архив.

На европейско ниво през 2008 г. ЕК въвежда механизъм за отворен достъп **Open Access Pilot** като част от Седма рамкова програма (РП7). Според проекти по РП7 в няколко тематични области се изисква да се депозират рецензирани научни статии или окончателни варианти на ръкописи от проекти в онлайн хранилища.

Други европейски инициативи са:

- „Концепция за инфраструктура от цифрови хранилища за европейски изследвания“ (Digital Repository Infrastructure Vision for European Research - DRIVER), създадена, за да изгради мрежа от взаимосвързани хранилища за изследвания и образование;
- „Инфраструктура за отворен достъп до научни изследвания в Европа“ (Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE)) - допълващ проект, предлагащ организационна и технологична инфраструктура за идентификация, депозиране, достъп и мониторинг на научните публикации, финансирани от РП7 и Европейския съвет за научни изследвания (European Research Council - ERC).

На международно ниво изследователски организации също допринасят за глобалното разпространяване на отворения достъп. От 2010 г. голяма част от изследванията на Световната банка са налични в ней-

ния уебсайт, както и чрез инициативата Open Data и Достъп до информационната политика. От 1 юли 2012 г. влиза в сила новата ѝ политика за отворен достъп, която приема договорите за творческо споделяне Creative Commons Attribution (CC-BY) за лицензиране на авторското право на научните резултати и други продукти на знанието, с което се утвърждава позицията на Световната банка като една от водещите по отношение на отворения достъп.

Политика на органи, финансиращи научноизследователската дейност и брой мандати

Великобритания е страната с най-голям брой мандати (15), следвана от Канада (13), САЩ (4), Ирландия (4) и Испания (3). Политики на финансиращите органи няма в Бразилия, България, Германия, Гърция, Естония, Исландия, Кипър, Латвия, Литва, Лихтенщайн, Люксембург, Малта, Македония, Полша, Португалия, Румъния, Словакия, Словения, Чехия, Финландия, Холандия и Хърватия. Броят на отделните политики сам по себе си е неустойчив индикатор за ангажираността към отворения достъп в дадена страна.

Направеният анализ на 48-те политики на финансиращите органи, прилагани понастоящем в страните, показва съществени различия в условията на прилагане, разглеждани в техните детайли. Финансиращите агенции, които изграждат нова политика на свободен достъп или обновяват вече съществуващата, трябва да имат предвид няколко от следните ключови положения за прозрачност:

- Покриване на таксите за обработка на статия (article processing charges -APCs): 45,8% от финансиращите органи посочват, че биха покривали таксите за обработка на статия, а 12,5% отговарят, че не биха ги покривали. Останалите 41,7% не дават категоричен отговор.
- Предпочитание към „зеления“ или „златния“ път за отворен достъп: нито една

от политиките на финансиращите органи не дава предпочитание на „златния“ път, 39,6% предпочитат „зеления“ път, 2% посочват и двата пътя, а 58% не изразяват предпочитания; в случай че „зеленият“ отворен достъп е разрешен, могат да се откриват специални хранилища.

- Приемлив вид на документите и метаданните: 79% от политиките на финансиращите органи определят, че статиите трябва да се съхраняват в окончателния им вариант или ръкопис.
- Обхват на обекта: чрез насоки трябва да се уточни в кой момент се прилага политика по отношение на определяне на процента на осигуреното финансиране или броя на авторите, които получават субсидия.
- Ембарго: ако политиката подкрепя „зеления“ отворен достъп, може да се приеме ембарго, за да се дават на издателите изключителни права за ограничен период от време. От 48 политики на финансиращи органи 77% приемат ембарго между 6 и 12 месеца.
- Съответствията с политиката рядко се проследяват или отчитат.
- Други елементи, които могат да се включат в политиката, са установен срок на съхранение, изключения за видовете научни резултати, прехвърляне на права и санкции.

Стратегии за отворен достъп на изследователските институции

За институционалните политики за отворен достъп съществуват по-малко бази данни, отколкото за политиките на финансиращите органи. Само платформите ROARMAP и MELIBEA поддържат подробни списъци. Според тях няколко страни колективно (страните членки на ЕИП, Бразилия, Канада, Япония и САЩ) имат 231 мандата за отворен достъп - институционални, много-институционални, подинституционални и за дисертационни трудове. Най-голям брой са мандатите в САЩ, следвани от Великобритания,

Финландия, Италия и Португалия.

Някои университети имат заделени целеви средства с цел предоставяне на отворен достъп и издателите могат да приемат исканията на авторите за освобождаване от тези такси. Много от тях предлагат някаква форма на отстъпка от таксата за публикуване на автори от институции, които се абонират за съответния разнороден бюлетин на отворения достъп. Други бюлетени предлагат отстъпки за членовете на дадена научна общност или институция, когато е закупено институционално членство. Университетите са водещи по отношение на софтуера и приложенията за развитие на хранилища за отворен достъп.

За целите на доклада на ЕК е проведено социологическо проучване на главни библиотекарите във водещи университетски и научноизследователски библиотеки. То показва, че 73% от респондентите са „съгласни“ и „напълно съгласни“ със становището: „Осигуряването на отворен достъп на научните публикации е приоритет на (тяхната) институция“. Подобен е процентът на тези, които са „съгласни“ и „напълно съгласни“ със становището: „Осигуряването на отворен достъп до научните публикации е приоритет на (тяхната) държава“. Само 42% от респондентите отговарят, че тяхната институция има политика на отворен достъп по отношение на рецензираните научни публикации, а 22% декларират, че политиката на тяхната организация не е налична в публичното пространство.

Влияние на стратегиите за отворен достъп

Влиянието на отворения достъп е изследвано в 28-те страни членки на ЕС (ЕС-28), страните от Европейската зона за свободна търговия (ЕФТА), присъединените страни, страните членки на ЕИП, както и четирите страни извън посочените – Бразилия, Канада, САЩ и Япония.

Анализът на резултатите от изслед-

ването показва следното:

- Като се вземе предвид процентът на научните статии, публикувани между 2008 и 2011 г., които са с отворен достъп, общият дял на страните от ЕС-28, ЕФТА и ЕИП е приблизително същият като този, наблюдаван на световно ниво – около 43%, въпреки че съществуват значителни разлики между отделните страни.
- Осем от ЕС-28 (30%) са достигнали “повратна точка”, при която по-голямата част (над 50%) от научните документи, публикувани през периода 2008-2011 г., са свободно достъпни. Това са Белгия, Дания, Естония, Ирландия, Литва, Малта, Португалия и Холандия.
- По отношение на точността и инструментите за събиране на научната продукция 20 страни от ЕС-28 (74%) преобладават с по-голямата част от документите, публикувани между 2008 и 2011 г., а от април 2013 г. те са свободно достъпни. По този показател същият е процентът (74%) на страните от ЕИП.
- Отвореният достъп до статиите, публикувани в научни списания през 2008-2011 г., представлява 50% (или повече) в Белгия, Бразилия, Дания, Естония, Ирландия, Израел, Литва, Македония, Малта, Норвегия, Португалия, Холандия, Хърватия, Швейцария и САЩ. Ако се вземат предвид точността и подборът на научната информация, страни като Австрия, Кипър, Исландия, Испания, Латвия, Лихтенщайн, Люксембург, Румъния, Словакия, Словения, Финландия, Унгария, Швеция и Канада също ще достигнат 50%.
- Като се изключат по-малките страни с относително малък брой публикации (пог 100), страните с най-ниските нива на прилагане на отворен достъп са България, Германия, Гърция, Полша и Чехия.
- Извън страните от ЕИП, САЩ преминават повратната точка, а Канада я приближава. Процентът (63%) на публикациите с отворен достъп в Бразилия е още

по-забележителен.

- В повечето от изследваните страни преобладават „зеленият“ и „хибридният“ отворен достъп за по-голяма част от наличните публикации, а „златният“ отворен достъп се прилага по-често в Източна Европа.
- Дори в страни с ниско ниво на отворен достъп повече от 40% от публикуваните през периода 2008-2011 г. статии са налични по някоя от формите на отворен достъп („зелен“, „хибриден“ или „златен“).

Институционални действия

В страните от ЕИП, Бразилия, Канада, САЩ и Япония са разпределени близо 8 млн. записа в 1280 институционални хранилища. В тях са обхванати 28% от всички записи в хранилищата с отворен достъп. От тях 38% са дисциплинарни, 25% са правителствени, а 9% са обединени. Важно е да се отбележи, че тези записи са хетерогенни. Институционалните хранилища с отворен достъп съдържат цифрови изображения, музика и текст. Само част от текстовете файлове представляват рецензирани научни публикации. Следователно присъствието на записите в хранилищата не е стабилен показател за наличността на научна документация и няма да бъде, докато хранилищата привличат всеобщото внимание.

Изследването относно видовете хранилища, поддържани от тяхната институция, показва, че много институции имат най-малко едно хранилище за отворен достъп въпреки отсъствието на политика за отворен достъп.

Създаването и поддържането на хранилища се изправя пред редица предизвикателства, свързани с правата върху интелектуалната собственост, колекциите данни, дълготрайното съхранение, развитието на инфраструктурата и оперативната съвместимост. Университетите трябва да преоформят редица трудности, за да подобрят

отворения достъп в рамките на академичната общност. Стимулите са от съществено значение, за да се достигне до изследователите, които са резервирани към отворения достъп или се възпират от съотношението между разходите и ползите за техния научен продукт от отворения достъп. Резултатите от изследването показват, че на ниво институции рядко се наблюдават преки предимства за изследователите, които предоставят своите научни публикации на разположение чрез отворен достъп. От участниците в проучването 49% посочват, че изследователите в организацията им са насърчавани да архивират своята научна продукция, но без никакво официално възнаграждение, а 36% твърдят, че тяхната институция няма политика в това отношение. Само 15% от анкетиранияте посочват, че самоархивирането е задължително, а 14% отговарят, че има финансова подкрепа за изследователите, които публикуват в списания с отворен достъп.

Предимства и недостатъци на отворения достъп

В литературата са посочени няколко **предимства** на отворения достъп. Той подобрява скоростта, ефективността и ефикасността на научните изследвания, като позволява на изследователите по-бърз достъп до информацията, от която имат нужда. Отвореният достъп увеличава видимостта и използването на научните изследвания; оповестяването на научните резултати увеличава тяхното приложение с около 7,8%; авторите получават по-голяма потенциална аудитория, отколкото ограниченият брой на абонатите на дадено списание може да им осигури. Това може да доведе до по-голямо влияние върху научната продукция поради увеличени брой на цитиранията. Отвореният достъп може да помогне за „измъкване“ от

периодичните издателски кризи и да спести преки разходи за отпечатване на публикации и за тяхното разпространение. За авторите той може да съкрати периода от време между одобряването и публикуването в списание.

Посочват се и редица **недостатъци и бариери** за отворения достъп. Запазва се празнината между приемането на отворения достъп като принцип и действителното му използване в практиката. Основните затруднения, които пречат на отворения достъп да получи по-голяма подкрепа от страна на заинтересованите страни, са:

- липса на информираност сред изследователите;
- съображения относно качеството и престижа на списанията с отворен достъп;
- притеснения и неясноти относно авторските права;
- възпиращото влияние на таксите върху авторите;
- трудности, нахвърлящи действащата система за издаване на списания, базирани на абонамента;
- липса на полезна информация за еволюцията на отворения достъп;
- осезаема липса на рентабилност на бизнес моделите, свързани с отворения достъп;
- липса на инфраструктура, подпомагаща отворения достъп в развиващите се страни.

Независимо от съществуващите бариери, в настоящото проучване се обобщава, че отвореният достъп е на път да се превърне в доминираща форма на разпространение на рецензирани научни статии в страни от ЕИП, както и в Бразилия, Канада, САЩ и Япония.

Източник:

Open Access Strategies in the European Research Area

http://www.science-metrix.com/pdf/SM_EC_OA_Policies.pdf

<http://apo.org.au/research/open-access-strategies-european-research-area>

М. Стоянова

АКТУАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ОТВОРЕНИЯ ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ В АВСТРИЯ

В Австрия, както и в много други страни, няма национално координирани или централно организирани инициативи за подкрепа на отворения достъп до научна информация. Дейностите, свързани с политиката на отворен достъп, се осъществяват от различни научни институции, организации за финансиране на научните изследвания, както и от отделни учени. Това се случва в рамките на споразуменията за изпълнение с университетите в Австрия. Фондът за научни изследвания (Der Wissenschaftsfonds - FWF) е организацията, отговорна за последователното прилагане на политика на отворен достъп, включително и за вариантите за публикуване ("златен" и "зелен") като равностойни опции, когато е юридически възможно.

Институции, ангажирани с политиката на свободен достъп

1. Фонд за научни изследвания (FWF)

- След 2003 г. FWF поема финансирането на публикации по „златния“ отворен достъп. През 2012 г. това са близо 900 публикации на списания и книги на стойност около 1,6 млн. евро - една от най-високите стойности от финансираща организация в света.
- Близо 3 хил. публикации в природните науки са свободно достъпни за Europe PubMedCentral (англоезична текстова база данни за медицински и биологически публикации) благодарение на проекти на FWF.
- От 2006 г. за всички участници в проектите на FWF е налице задължението, когато е юридически възможно, да публикуват по един от двата пътя на отворен достъп.
- Фондът създава една от първите програми в света за отворен достъп на публикации на книги и ги прави свободно достъпни чрез библиотеката си за електронни книги.
- Заедно с Федералното министерство за

наука и научни изследвания (Das Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung - BMWF) Фондът се ангажира през 2012 г. с първоначалното финансиране на списания с отворен достъп в областта на хуманитарните и социалните науки. Така през 2013 г. са подпомогнати от пет до десет първокласни такива списания.

- Чрез Science Europe (европейските организации, финансиращи и подкрепящи научните изследвания) FWF участва в общите европейски стандарти, публикувани през пролетта на 2013 г.
- Фондът инициира дискусия за университетска/академична преса (University/Academic Press). Идеята е изследователските центрове и издателствата да основат съвместно платформа за публикации, която да създаде техническите предпоставки за международно видими публикации с осигуряване на строго качество (вкл. партньорска проверка и техническа корекция) и отворен достъп.

2. Университети и научноизследователски центрове

- Конференцията на университетите в Австрия (Österreichische Universitätenkonferenz - UNIKO) подписва през 2004 г. Берлинската декларация за отворен достъп до знание в областта на точните и хуманитарните науки. През януари 2010 г. UNIKO публикува своите препоръки за създаване на политика за подобряване на отворения достъп.
- Виенският университет е разработил цялостен подход за изпълнението на отворения достъп, който включва изграждане на хранилище, научни консултации, техническа и финансова подкрепа за учените, както и библиометричен съпровод.
- Други изследователски центрове - Медицинският университет в Грац, Икономическият университет във Виена, Ав-

стрийската академия на науките (Österreichische Akademie der Wissenschaften - ÖAW), Институтът за науки и технологии, имат хранилища за прилагане на „зеления“ път и/или представят препоръки за отворен достъп.

- Някои институции, между които - Техническият университет в Грац, Виенският университет, Институтът по молекулярна патология, Институтът за науки и технологии, Университетът за селскостопански науки, създават фонд за насърчаване на „златния“ път.

3. Общи дейности

По инициатива на UNIKO и FWF през 2012 г. е създадена **Мрежа за отворен достъп Австрия (Open Access Network Austria - OANA)**, в която членуват представители на всички държавни университети, много частни университети, университети за приложни науки, неакадемични изследователски институти и агенции за финансиране. Нейните основни задачи са:

- да координира дейностите за отворен достъп на австрийските научноизследователски институции, финансиращи организации и политиките за научни изследвания (вкл. като се вземат предвид тенденциите в международен план);
- да формулира единни позиции към доставчиците на информационни услуги (особено издателствата);
- да е партньор за контакти и източник на информация за изследователските политики.

Университетът във Виена, Техническият университет във Виена, университетите в Грац и Инсбрук, Австрийската академия на науките, Фондът за научни изследвания, Федералното министерство за наука и научни изследвания и Австрийският съюз на библиотеките организират съвместно финансирането на австрийската част от международната инициатива SCOAP³ (Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics - Консорциум за финансиране на отворен достъп за списания в областта

на физиката на високите енергии). Това означава, че от 2014 г. всички релевантни списания по физика на високите енергии ще се появят с отворен достъп.

От 2007 г. институции за научни изследвания и организации за финансиране от **Австрия, Швейцария и Германия** си сътрудничат в **съвместен проект/онлайн платформа** за подобряване на информираността и знанията, както и за обсъждане на отворения достъп.

Дейности и национални мерки относно трансфера на знания, съхранението на научна информация и отворения достъп

1. Гаранции, че обществената изследователска дейност допринася за отворени иновации и насърчаване на трансфера на знания

Всеобхватни закони за системата за научни изследвания

- Организациите, финансиращи научните изследвания, и публичните изследователски институции са задължени по закон да играят пълноценна роля за подкрепа на националните иновации и конкурентоспособността чрез насърчаване на трансфера на знания.

Междуведомствена работна група "трансфер на знания и стартиращи фирми"

- Трансферът на знания остава в политическия дневен ред със създаването на междуведомствена работна група през 2011 г. и въвеждането на по-добри данъчни мерки през 2012 г.

Споразумения за изпълнение с висшите училища

- В текущите споразумения на Федералното министерство за наука и научни изследвания (BMWf) с австрийските университети и Австрийската академия на науките (ÖAW) са дадени увере-

ния, че ще се разработят надеждни и устойчиви стратегии за интелектуалната собственост и нейното използване, което да позволи формулирането на дългосрочни изследователски цели и от икономическа гледна точка. В допълнение, да се разработят програми за прехвърляне на знания, създаване и поддръжка на съпътстващи дейности, подкрепа за правата върху интелектуалната собственост на ниво университети и изследователски организации, както и специфични схеми за привличане на млади изследователи в промишлеността.

Споразумения за изпълнение с Австрийската академия на науките

- В университетите и в Австрийската академия на науките трансферът на знания и управлението на правата върху интелектуалната собственост са широко признати като важни цели.

Обща програма на Австрийската агенция за насърчаване на научните изследвания (österreichische Forschungsförderungsgesellschaft - FFG)

- Общата програма на FFG остава най-важният източник за публично финансиране на научното изследване и развитие в Австрия. Извършва се под формата на бюджетни средства и усилия за насърчаване на изследването и развитието във всички икономически сектори и отрасли, технологични области, както и в различни по размери фирми. Някои примери за FFG програми, насърчаващи сътрудничеството между академичните среди и индустрията, са: Компетентните центрове за високи технологии (Competence Centers for Excellent Technologies - COMET), „UNI:invent“, тематичната програма „Фарове на е-мобилност“ („Leuchttürme eMobilität“), както и центрове за високи постижения и експертизи, в които се прилага нова изследователска култура в промишлените направления. Досега са одобрени осем такива центъра.

Създаване на Национално звено за контакт (National Contact Point - NCP) за управление на интелектуалната собственост

- Във връзка с Препоръката на ЕК относно управлението на интелектуалната собственост в дейностите по трансфера на знания и Кодекса на добрите практики за университетите и другите публични научноизследователски организации Федералното министерство за наука и научни изследвания (BMWf) определя национално звено за контакт. Задачите на NCP включват координация на мерките за трансфер на знания между публичните изследователски организации и частния сектор, включително и разрешаването на международни въпроси в сътрудничество с подобни звена в другите държави членки на ЕС. Дейността му се подпомага от Федералното министерство на икономиката, семейството и младежта (Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend – BMWfJ), Федералното министерство на транспорта, иновациите и технологиите (Bundesministerium für Verkehr, Innovation und Technologie - MVIT), както и Австрийската икономическа служба (Austria Wirtschaftsservice - AWS). С цел да се проследи Препоръката на ЕК, NCP се концентрира върху следното:

- преглед и отчитане на мерките, предприети в Австрия за изпълнение на препоръката и кодекса на добрите практики;
- анализ и моделиране на данни за интелектуалната собственост с цел извличане на полезна информация;
- конференции и семинари за подобряване на сътрудничеството между университетите и индустрията;
- правни въпроси (консолидация на типови договори, разработване на насоки).

Изследователска асоциация „Кристиан Доплер“

- Изследователската асоциация насърчава сътрудничеството между науката и

бизнеса. Специално са създадени изследователски звена с фиксирани срокове за приложно ориентирани научни изследвания: лаборатории Christian Doppler в университети и неуниверситетски изследователски институции, Josef Ressel центрове в университетите за приложни науки.

Данъчни стимули за научни изследвания

- През 2012 г. премията за научни изследвания за фирми е увеличена от 8% до 10%.

2. Хармонизиране на отворения достъп и политиките на използването му за научни изследвания и образование

Австрийска академична компютърна мрежа (*Österreichisches akademisches Computernetz – ACOnet*) - член на GÉANT

- Общественият електронен инфраструктури и свързаните с тях цифрови изследователски услуги позволяват консорциуми от различни обществени и частни партньори. ACOnet е австрийската академична компютърна мрежа за наука, научни изследвания, образование и култура. ACOnet предлага на своите членове подкрепа и широк достъп до данни на международни академични мрежи чрез паневропейската интернет мрежа за научни изследвания (GÉANT). Тя се управлява от Виенския университет и почти 80% от австрийските висши училища участват в нея.

3. Приемане и прилагане на национални стратегии за електронна идентификация на изследователите, даваща им международен достъп до цифрови изследователски услуги

- ACOnet подписва партньорство с eduGAIN (EDUcation Global Authentication INFrastructure – Образование - глобална идентификационна инфраструктура) през март 2013 г.

Основни изводи

В проучване на темповете на растеж някои експерти стигат до извода, че отвореният достъп ще надгледее като господстващ модел на публикуване в следващите 10-15 години. Независимо дали това ще стане, отвореният достъп вече е променил разбирането за ролята на участниците в научните изследвания. Промените се изразяват в следното:

- Подпомагащите организации ще трябва да калкулират разходите за финансираните от тях публикации в бюджетите си.
- От една страна, изследователските институции и библиотеките ще прехвърлят средствата за публикации отчасти върху ученията. От друга страна, те все по-активно ще ги подкрепят в процеса на публикуване чрез издателски инфраструктури и хранилища.
- От ученията ще се очаква все повече да предвиждат разходите за публикации в стратегическите си планове.
- Издателите трябва да са наясно, че те не се движат в "нормален" пазар, където целта е чрез частни инвестиции и услуги законно да се правят печалби. Поскоро техният бизнес до голяма степен се основава на публично финансирани услуги. Ето защо ценообразуването трябва също да зависи от това, каква услуга и какво качество осигурява съответната публикация/издание.
- Политиката (научноизследователската) ще трябва да се погрижи за правната рамка на това, че обществените блага, които науката произвежда, генерират също и публична добавена стойност чрез свободния достъп.

Както при всяка реформа, разходите във фазата на преход вероятно ще се покачат, преди да се установи повишаване на ефективността. Във всеки случай гнес едва ли може да се оцени средносрочно иновационният потенциал, който открива една свободна наука.

Източници:

1. European Research Area Facts and Figures 2013

http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_progress_report2013/ERA-Italy.pdf

2. Open Access - Aktuelle internationale und nationale Entwicklungen

http://www.fwf.ac.at/de/public_relations/oai/pdf/FWF_OA-2013.pdf

Л. Дърмонова

ПОЛИТИКА И НАСОКИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП НА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИТЕ СЪВЕТИ НА ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

През 2013 г. научноизследователските съвети на Великобритания (Research Councils United Kingdom - RCUK) публикуват ревизираната от 2005 г. политика за отворен достъп. Тя обхваща само публикувани рецензирани научни статии и сборници от конференции, финансирани от научноизследователските съвети.

Цел

Целта на научноизследователските съвети е да се гарантира, че публичните инвестиции в научни изследвания осигуряват максимална икономическа и обществена възвръщаемост. Един от начините да се постигне това е чрез отворения достъп. RCUK подкрепят „зеления“ и „златния“ отворен достъп, макар че политиката им е стремеж към незабавен, неограничен и безплатен онлайн достъп до рецензирани и публикувани научни статии („златен“ отворен достъп). Визията на RCUK е всички потребители да четат публикувани научни статии в електронен формат и да могат да използват повторно (посредством изтегляне) съдържанието им ръчно или чрез автоматизирани инструменти (инструменти за извличане на текст или данни), при условие че всяко повторно използване на статиите е с пълно и точно установяване на авторството.

Обхват

Политиката обхваща рецензирани науч-

ни статии (включително обзорни статии, които не са възложени от издателя) с потвърдено финансиране от научноизследователски съвет, предоставени за публикуване след 1 април 2013 г. и публикувани в списания и сборници от конференции. Тя не обхваща монографии, книги, текстологични бележки, каталози и нерецензирани материали. Въпреки това RCUK насърчават авторите на такъв вид материали да обмислят възможността за предоставянето им посредством отворен достъп (когато е възможно).

RCUK признават, че много изследователи извличат полза от споделянето на ранни версии на документи (например чрез използване на предпечатен архив - arXiv), затова при оценката на съответствието с политиката си, те разглеждат само версии „приети за публикуване“.

Признаване на финансираните материали

Политиката изисква информацията за финансирането да е включена в раздела за признаване на научния документ, а насоките за това се осигуряват от Научноизследователска информационна мрежа². Има изискване цялата научна документация, ако е приложима, да включва указания относно начина на достъп до основополагащите изследователски материали като например данни, образци или модели. Изискването не се отнася за данни, при които има основания за защита на достъпа до тях – например търговска

² <http://www.rin.ac.uk>

тайна или законова обвързаност, но следва да бъдат включени в указанието.

Блок грантове за такси за отворен достъп

До 1 април 2013 г. грантовете, отпуснати за финансиране на научни изследвания, включват преките и непреките разходи за таксата за обработка на статия (ТОС), а след тази дата RUCK подпомагат заплащането само на ТОС на статии, които са резултат от субсидирани чрез блок грантове научни изследвания, без да се включват таксите за обезпечаване на отворен достъп или други издателски такси.

Научноизследователските организации могат да използват блок грантовете по начин, който по тяхна преценка най-добре отговаря на тяхната политика за отворен достъп, стига да е изпълнена основната цел за подпомагане на ТОС.

Предвидено е финансирането в подкрепа на отворения достъп да се увеличава през следващите пет години, докато всички публикувани рецензирани статии, осигурени от научноизследователските съвети, не се предоставят чрез отворен достъп (независимо дали чрез „зелен“, или „златен“ модел).

Политиката на RCUK се отнася и за научните публикации на техните институти, след като се установят допълнителни споразумения за тяхното финансиране.

Такси за обработка на статии (ТОС)

Когато блок грантовете се използват за плащане на такса за обработка на статия, едновременно с нейното публикуване онлайн, тя трябва да е с отворен достъп посредством лиценз на Creative Commons.

Не са определени граници на ТОС, които блок грантовете покриват, но RCUK очакват институциите и организациите да си сътрудничат при преговорите с издателите за определяне на подходящи такси. В тази връзка е важно да се подчертае, че RCUK финан-

сират само част от научните изследвания във Великобритания.

Ембаргов период (забавяне)

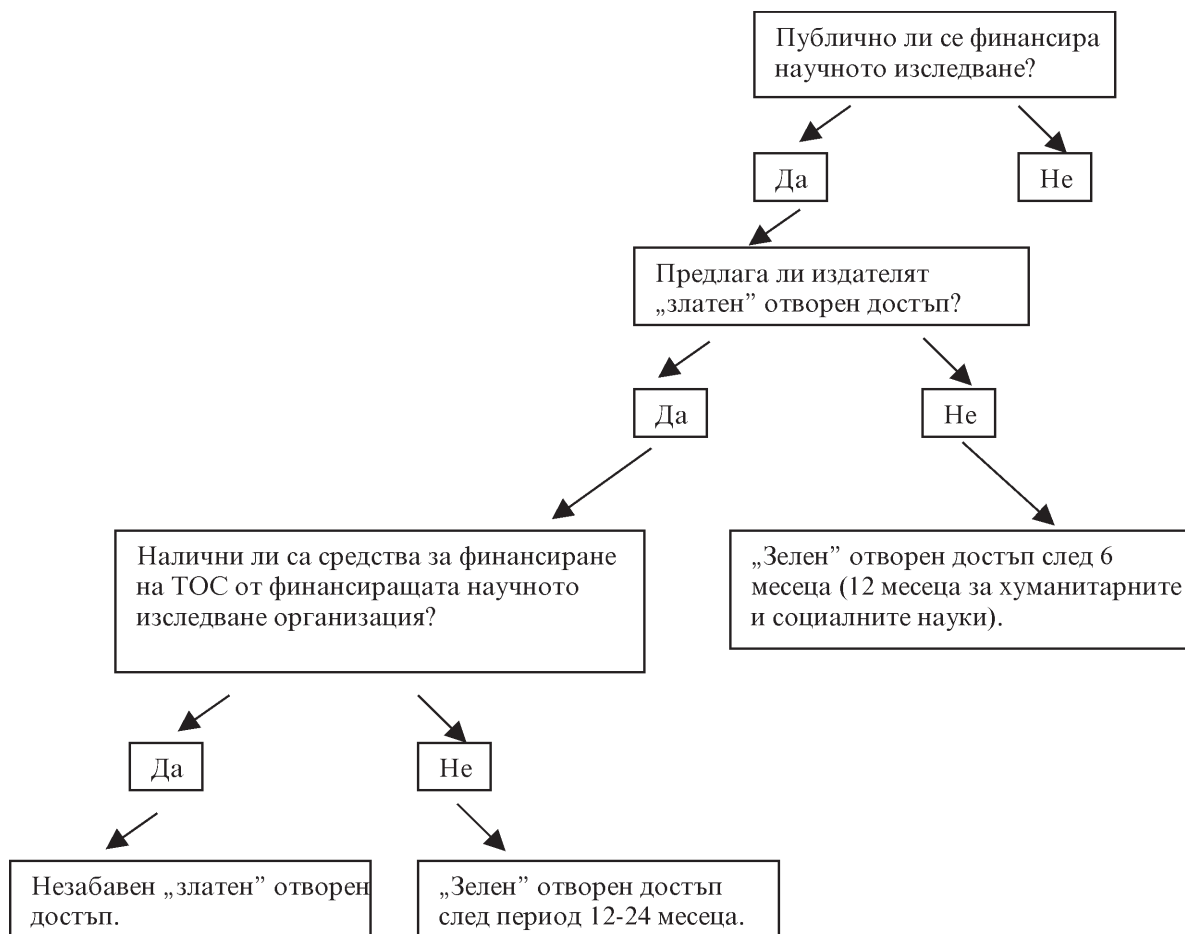
RCUK признават, че при „зеления“ модел за свободен достъп периодите на ембарго се използват от някои списания, чийто бизнес модел зависи от генериране на приход чрез абонамент. Поради това, когато едно списание не предлага веднага отворен достъп, RCUK приемат забавянето между онлайн достъпа и хартиената публикация да не е по-голямо от шест месеца при математическите и точните науки, а при хуманитарните и социалните науки - 12 месеца. При липса на финансиране на ТОС се прилага по-дълъг период на допустимо забавяне – 12 месеца за математическите и точните науки и 24 месеца за изкуствата, хуманитарните и социалните науки. Според политиката на Medical Research Council от 2006 г. научните публикации по биомедицина се публикуват незабавно или с период на забавяне не по-дълъг от шест месеца. Гъвкавостта на допустимите периоди за забавяне е отразена в „дървото на решенията“, създадено от Асоциацията на издателите. Въпреки предпочитанията към незабавен и неограничен отворен достъп („златен“ модел), RCUK допускат смесен подход, като решението за избор на модел остава по преценка на учените и научноизследователските организации.

Лицензи

Когато средствата от научноизследователски съвет са използвани за плащане на ТОС на документ с отворен достъп, RCUK изискват от издателя свободен достъп до него посредством лиценз на Creative Commons за авторското право (CC BY). Това е стандартен лиценз, използван от списанията с отворен достъп, който в максимална степен подкрепя разпространението и повторната употреба на публикувани документи, като същевременно защитава моралните права на авторите.

Лицензът CC BY отваря възможности

Дърво на решенията

за нови области в научните изследвания при повторната употреба на даден документ, както и представянето му по иновативен и разкриващ нов потенциал начин. Той премахва всякакво съмнение или неяснота относно това, какво може да се прави с различните документи, без да се налага обратна връзка с издателя за проверка на условията за употреба или искане на конкретни разрешения.

RCUK изразяват следните опасения относно използването на лиценз CC BY:

- Загуба на приход за издателите от продажбата на препечатки – особено важно за някои биомедицински списания.
- Нежелание на трети страни да разрешат техният материал да се възпроизведе в научни статии, които използват лиценз CC BY.
- Съществува възможност за погрешно

определяне, цитиране, невярно представяне, плагиатство или друг начин на съотнасяне извън контекста на материала, нарушаващ интересите на авторите.

В момента лицензът CC BY се използва от много списания, предимно в областта на точните науки, които заедно с организацията Creative Commons доклаждват, че не срещат съществени проблеми при неговото прилагане. RCUK гарантират, че при обзора на политиката през 2014 г. и по-нататъшни периоди ще се включва оценка на въздействието от използването на този лиценз, особено в изкуствата, хуманитарните и социалните науки. Тя ще се извършва чрез активно ангажиране на различните академични общности и техните издатели.

RCUK работят съвместно с JISC³ и Гру-

³ Английска организация за финансиране на научноизследователска дейност (www.jisc.ac.uk)

пата за внедряване на отворения достъп във Великобритания за съставяне на ръководство за употребата на лиценза CC BY и как ефективно да се идентифицират странични, неоригинални материали, включени в документ, лицензиран чрез него.

Когато отвореният достъп се осъществява чрез депозиране на ръкописа на научната публикация в репозиториум ("зелен" отворен достъп) с цел увеличаване на възможностите за достъп и повторно използване на неговото съдържание, научноизследователските съвети считат, че научните статии трябва да са достъпни чрез най-либералните лицензи, в идеалния случай CC BY. Политиката на RCUK изисква само ръкописът да е на разположение без ограничаване на некомерсиалната повторна употреба. Не се посочва конкретен лиценз за тази цел, а изискването може да се удовлетвори чрез използването на CC BY NC (некомерсиален лиценз на Creative Commons). Специфични лицензи на издателя също са приемливи, при условие че подкрепят целите на политиката и спазват посоченото изискване.

Репозиториуми

Изборът на репозиториум обикновено е по преценка на авторите и тяхната научноизследователска организация. Някои научноизследователски съвети изискват документите да се депозират в специални репозиториуми. Този въпрос се разглежда в условията за отпускане на грантове от всеки научноизследователски съвет.

Институционалните и тематичните репозиториуми следва да включват отворен достъп и метаданни във формат, разрешаващ непрекъснато събиране и търсене. RCUK си сътрудничат с JISC Repository Interoperability (RIOxx) и Vocabularies For Open Access (V4OA) за разработване на стандарт за метаданни, който трябва да е въведен от хранилищата във Великобритания след юли 2013 г.

Приети ръкописи

Приетият ръкопис е версия на статия за списание на даден автор, която е одобрена за публикуване и преминала процеса на рецензиране. Рецензията е важна за осигуряване на качеството на научните изследвания, а RCUK гарантират, че всички потребители имат достъп до научни статии, които са рецензирани. Авторите запазват авторските си права върху приетите ръкописи.

Преходен период

RCUK очакват преходния период за пълно прилагане на политиката на отворен достъп да е около пет години. В края на този период изследователите и институциите трябва да са напълно съвместими с нея и 100% от научните статии, произтичащи от научни изследвания, които RCUK финансират, да са публикувани в списания, отговарящи на нейните изисквания за отворен достъп.

През първата година се очаква изследователските организации да гарантират, че минимум 45% от техните научни публикации са с отворен достъп без значение чрез кой от двата модела. През втората година се очаква нарастване до 53%. Изборът на модел на свободен достъп се прави от автора и изследователската организация, стига той да отговаря на политиката на RCUK.

Целта е до края на петгодишния период 75% от документите на финансираните от RCUK изследвания да са достъпни чрез незабавен, неограничен онлайн достъп с максимална възможност за повторна употреба („златен“ модел).

Допустими разходи в заявленията за финансиране

Допустимо е в заявленията за отпускане на грантове да се изисква посочването на разходи за публикуване, свързани с производството на други видове научноизследователски резултати, които не са обхванати

от политиката за отворен достъп на RCUK. Разходите за публикуване на материали като монографии, книги, текстологични бележки, томове и каталози трябва да са напълно обосновани в заявлението.

Институционални фондове за публикуване

Научноизследователските организации трябва да създават институционални фондове за публикуване, които да посрещнат разходите за ТОС при публикуване с отворен достъп и процесите и процедурите за разпределяне на тези средства. Безвъзмездната помощ следва да се управлява в рамките на институционалните фондове и на финансирането на ТОС, получено от други източници.

Регулярни прегледи на политиката и нейното изпълнение

Прилагането на политиката за отворен достъп изисква значителна промяна в начина, по който изследователите, институциите и издателите управляват процесите на публикуване и разпространение на резултатите от научните изследвания, финансирани от научноизследователските съвети.

Размерът на средствата, предоставени от RCUK в подкрепа на политиката на отворения достъп през първата и втората година, се основава на приблизителна оценка. RCUK ще извършват мониторинг за използването на предоставените финансови средства от институциите.

Въпросите, които ще се разглеждат при прегледа, са:

- международното състояние на отворения достъп;
- въздействието на политиката и нейното прилагане при различни дисциплини, рецензиране и сътрудничество между изследователите в рамките на Великобритания и в международен план;
- най-добрите механизми за мониторинг

и гарантиране на спазването на политиката;

- равнището на блок грантове, присъдени на одобрените научни организации;
- въздействието на различните видове лицензи (особено CC BY) върху различните научни дисциплини;
- продължителността на периода на забавяне за различните дисциплини, както и обхватът на преходния период на разрешаване;
- общите разходи за публикуване на научните изследвания, като се има предвид, че абонаментните такси на издателите ще продължат да се заплащат в много от случаите;
- разходите на институциите за управление на системата за отпускане на блок грантове от RCUK;
- балансът между „зеления“ и „златния“ отворен достъп, предпочитанията на изследователите и тяхната научноизследователска организация;
- различните неблагоприятни последици.

Събиране на данни за Преглед 2014 г.

Като част от събирането на данни за прегледа на политиката през 2014 г. RCUK ще се опитат да:

- измерят въздействието на „зеления“ и „златния“ отворен достъп;
- търсят възможности за повторна проверка на планираните предположения при определянето на първоначалния обем на средствата, предназначени за отворен достъп, и разпределението на блок грантовете към научноизследователски организации.

За да изпълнят това, RCUK се стремят да разберат как се използват блок грантовете и по-специално броят на научните статии, които се предоставят за отворен достъп чрез заплащане на ТОС, и действителните такси, които са платени. От съществено значение също е яснотата относно колко документа се предоставят с отворен достъп чрез депозирание в репозиториум без заплащане на ТОС.

За да осъществят това, RCUK се нуждаят от информация за научните статии, предоставени за отворен достъп чрез двата модела и за начина, по който са похарчени блок грантовете. Събраната информация е публична.

RCUK признават, че нито едно изискване към научноизследователските организации

за отчетност не трябва да създава ненужна административна тежест. В дългосрочен план се предвижда използването на ROS⁴ и Researchfish⁵ или друга система, осигуряваща най-подходящите средства за събиране на информация.

За събиране на необходимия набор от данни за една статия RCUK предлагат следния модел:

Информация: Всички статии	Източник
Идентификатор на дигитален (цифров) обект (DOI)	ROS/Researchfish
„Златен“, „зелен“ или друг вид отворен достъп; или не е посочено	ROS/Researchfish
Видът на лиценза, който се прилага (включително потвърждение чрез CC-BY за статии, които са със „златен“ отворен достъп)	Sherpa/FACT системите
Има ли статията одобрение за финансиране	Случайни проверки на научноизследователските съвети (вкл. чрез използване на налични библиометрични данни напр. данни от Web Of Science)
Съдържа ли статията достъп до основополагащи изследователски материали	Случайни проверки на научноизследователските съвети (вкл. чрез използване на налични библиометрични данни напр. данни от Web Of Science)
Информация: Всички статии, които не са предоставени незабавно за отворен достъп посредством CC BY на интернет страницата на издателя	Източник
Уеб адрес (URL)	ROS/Researchfish
Период на закъснение	Sherpa/FACT системите

За да се установи как се използват блок грантовете, RCUK изискват научната организация да представи кратък финансов доклад, определящ разходите на издателите поименно, заедно с кратко описание на другите дейности с цел отворен достъп, за които са използвани блок грантовете.

⁴ Research Outcome System (ROS) е уеб-базирана система, позволяваща събиране на данни за резултатите и въздействията от научните изследвания.

⁵ Researchfish е онлайн инструмент, позволяващ на тези, които финансират научни изследвания, да следят въздействието на техните инвестиции, а на изследователите – по-лесно да регистрират резултатите от своята работа. (<https://www.researchfish.com/>)

RCUK предлагат следния шаблон за събиране на данни:

Раздел А – Разходи по издател

Включват се всички разходи по публикуването на една статия (напр. ТОС, такси за страници и др.)

Издател А	£ -	Брой на публикуваните статии вследствие на този разход
Издател В	£ -	Брой на публикуваните статии вследствие на този разход
Издател С	£ -	Брой на публикуваните статии вследствие на този разход
Издател D	£ -	Брой на публикуваните статии вследствие на този разход
и т.н (добавя се нов ред, ако е необходимо)		

Раздел Б

Други разходи

Други разходи за постигане на ОД* – 1 £ -	Кратко описание (500 знака, вкл. пунктуация и празни места) на финансираната дейност
Други разходи за постигане на ОД – 2 £ -	Кратко описание (500 знака, вкл. пунктуация и празни места) на финансираната дейност
Други разходи за постигане на ОД – 3 £ -	Кратко описание (500 знака, вкл. пунктуация и празни места) на финансираната дейност
и т.н (добавя се нов ред, ако е необходимо)	

*Отворен достъп

Сума, платена

на издателите : £ -

Сума, платена

на издателите : £ -

Баланс на оставащите
блок грантове

£ -

Ако балансът е отрицателен, кратко описание (500 знака, вкл. пунктуация и празни места) на допълнителните източници на финансиране.

Източник:

1. RCUK Policy on Open Access and Supporting Guidance

<http://www.rcuk.ac.uk/RCUK-prod/assets/documents/documents/RCUKOpenAccessPolicy.pdf>

М. Луканов

ПРИНОСЪТ НА ГЕРМАНИЯ КЪМ СИСТЕМАТА ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ

През 2008 г. Немската комисия на ЮНЕСКО публикува сборника с доклади „Отвореният достъп до научно съдържание – шансовете и предизвикателствата“, който съдържа подробна информация относно системата за отворен достъп до научна информация. Един от важните акценти в сборника е приносът на германската научна общност за развитието на отворения достъп.

Германското дружество за научни изследвания за развитието на системата за отворен достъп

Германското дружество за научни изследвания (Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG) се стреми резултатите от научните изследвания, постигнати с неговата финансова помощ, да имат световна значимост и разпространение и по този начин да послужат като основа за допълнителни знания. Дружеството е едно от първите, подписали „Берлинската декларация за свободен достъп до научните знания“. DFG е първата изследователска организация, която в началото на 2006 г. правно узаконява безплатния достъп до резултатите от научните изслед-

вания. Дружеството насочва авторите да представят резултатите от своите изследвания или чрез разпространение на трудовете си в научни реферирани списания с отворен достъп, или чрез попълване на специални хранилища, до които достъпът е безплатен. С всеки одобрен проект DFG може да осигури сума за публикацията в списанието с отворен достъп, за да се покрият разходите по публикуването. Правните и материалните предпоставки обаче не са достатъчни, за да се стимулира системата за отворен достъп. За превръщането на системата в една жива реалност дружеството подкрепя следните дейности:

• Предоставяне на информация и повишаване на осведомеността

Германското дружество за научни изследвания подкрепя изграждането на информационна платформа (<http://www.open-access.net>). Съдържанието в платформата се представя тематично. Тясно свързан с тази дейност е спонсорираният от дружеството проект „Политиките на отворения достъп - какво позволяват немските издатели на своите автори“ („Open Access Policies – Was gestatten deutsche Verlage ihren Autoren“), в който се разяснява при какви условия научните издателства разрешават материалите им да се публикуват и в уеб базираните хранилища след отпечатването им в реномирани списания. По този начин потребителят може да е спокоен, че информацията в хранилищата не е видоизменена и че „зеленият отворен достъп“ има желаното от дружеството високо качество, тъй като първоначално текстът е публикуван в традиционните списания.

• Изграждане на инфраструктура за публикуване

От средата на 90-те години на XX век дружеството подкрепя развитието на списания с отворен достъп в различни предметни области („Немски медицински науки“, Форум „Качествени социални изследвания“, Глед-

ни точки). Финансираното от дружеството списание „Икономика“ (<http://www.economics-ejournal.org/>) въвежда отворената партньорска проверка (Open Peer Review) като тясно свързана с качествената характеристика на отворения достъп и има за цел обвързването на статията с основните изследователски данни.

Освен това дружеството полага усилия за осъществяването на „златен“ отворен достъп до научните публикации. За такъв достъп може да се говори тогава, когато дадена статия веднага се предоставя от издателя в режим на свободен достъп. За „златния“ отворен достъп най-интересни са проектите, които целят трансформацията на лицензираните списания в списания с отворен достъп. По този начин се предоставя възможност престижът на едно списание да се утвърди под нова форма на публикуване.

Германското дружество за научни изследвания подкрепя създаването на мрежа от сертифицирани хранилища, които осигуряват достъп до публикациите чрез хранилища, които имат професионален браузър, удобен за ползване, и които предоставят възможност за цялостен достъп до научните текстове.

• Ангажиране на професионалните общности

Специалисти от различни научни области са отговорни за разнородни публикационни практики. Например за биолозите е важен възможно най-бързият достъп до статии в определено списание, за историците - лесно достъпното електронно издание, за геолозите - верифицирането на публикации чрез достъп до климатични данни. В дискусии с различните специалисти е нужно по-ясно да се дефинира къде и под какви форми отвореният достъп има особено значение. DFG очаква от Съвета на информационната платформа за отворения достъп да дава важни импулси за бъдещото развитие на областта. Представителите на Съвета на ин-

формационната платформа принадлежат към различни професионални общности.

Отвореният достъп до научно съдържание и германската научна система: общи перспективи на Алианса на научните организации

Според работната група в областта на отворения достъп към Алианса на научните организации важна стъпка в прилагането на принципа на свободен достъп в Германия е Берлинската декларация, която е приета на конференцията, организирана от Обществото „Макс Планк“ на 22 октомври 2003 г. Сред първите подписали декларацията са президентите на седемте големи немски изследователски организации: Конференцията на германските ректори, Германското дружество за научни изследвания, Научният съвет, Обществата „Макс Планк“, „Фраунхофер“, „Хелмхолц“ и „Лайбниц“.

Съвместната работна група от седем съюзни организации провежда редовни дискусии относно перспективите за отворения достъп в Германия. Степената на прилагане на принципа на свободния достъп е различна в зависимост от структурата и функциите на организациите. Основната цел е да се подкрепи преходът към отворен достъп и да се използват оптимално резултатите от научните изследвания. Редица мерки се прилагат с цел да допринасят за осъществяване на цялостно и свободно представяне на знания. Мерките са:

• Стимулиране на учените да публикуват чрез отворен достъп

В основата на дебата за отворен достъп стоят учените като производители на висококачествена научна информация. Издаването на най-добрите научни списания ще има максимален ефект само ако има свободен достъп до тях в интернет. На учените трябва не само да се предложи инфраструктура, свързана с отворения достъп, но те също така е необходимо да са информирани

за техническите, организационните и правните възможности относно този достъп. Университетите, изследователските и финансиращите организации следва да създават стимули, които да правят публикуването по този начин още по-привлекателно, и да проучат дали и до каква степен могат да задължат учените да публикуват чрез системата за отворен достъп.

• Интегриране на професионалните общности

Изследователите от различните научни области използват разнообразни модели за публикуване и разнородни методи за оценка на научните постижения. Тези различия могат да се вземат под внимание чрез свързване на професионални общности и сдружения в развитието на една култура на публикуване посредством системата за отворен достъп.

• Признаване на разходите за публикуване като разходи за изследователска дейност

Предпоставка за публикуване чрез отворения достъп е осигуряването на разходите за публикуване. Те са част от разходите за всеки изследователски проект и е необходимо да се предвидят в неговия бюджет. За предпочитане е тези средства да се използват за авторски такси за включване в списания с отворен достъп или в хибридни списания (хибридните списания са тези списания, които съдържат не само статии, за които авторът е платил издателска такса - и до които следователно читателят има безплатен достъп - но също така и статии, които са достъпни само за абонати, или са на принципа заплащане за еднократен достъп).

• Осигуряване на качество

Тъй като публикациите чрез отворен достъп са на разположение на всеки интернет потребител, те подлежат на критична оцен-

ка от световната научна общност. Усвояването на нови форми на оценяване, като например отворената партньорска проверка (Open Peer Review), предоставя възможности за осигуряване на устойчиво качество.

• Публикуване в мрежата

Интернет осигурява възможност за свързване на данни от различните източници на информация чрез една публикация. По този начин когнитивните процеси са по-лесни за възприемане и разбиране. Същевременно интеграцията на първичните данни в публикациите допринася за осигуряване на добро качество.

• Намиране на модели за подражание

Много учени правят достъпни резултатите от собствените си изследвания чрез публикуване посредством системата за отворен достъп. Изграждането на информационна платформа, в която безплатно са достъпни публикациите на водещите немски учени, най-вече на носителите на наградите Нобел и Лайбниц, може да се използва като целенасочена реклама за тази нова форма на публикуване. Много добър образец за подражание в това отношение е холандският про-

ект „Каймак на науката“ („Cream of Science“).

• Предоставяне на право за свободно ползване на публикациите

За да могат резултатите от изследванията да се видят свободно, без трудности и спънки, би трябвало авторското право да предостави възможност за свободно ползване на публикациите, които са разработени в контекста на държавно финансираните образователни и изследователски дейности.

• Създаване на услуги с добавена стойност

За научното книгоиздаване представлява особено предизвикателство фактът, че разпространението на резултатите от научните изследвания е възможно с минимални разходи чрез интернет. Затова е необходимо да се прилагат систематични мерки за творческо оформяне на научното информационно пространство: въз основа на свободно достъпните публикации трябва да се развият специфични за различните дисциплини услуги с добавена стойност, за да се подкрепят ефективно разпространението на научната информация в глобалната мрежа.

Източник:

Open Access - Chancen und Herausforderungen – ein Handbuch

http://www.unesco.de/fileadmin/medien/Dokumente/Kommunikation/Handbuch_Open_Access.pdf

П. Главеев

НАЦИОНАЛНИ ПРИНЦИПИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ В ИРЛАНДИЯ

През октомври 2012 г. в Ирландия са приети национални принципи за отворен достъп до научно съдържание. Разработени са от специално формиран Национален координационен комитет за политиката на отворения достъп и са съгласувани с организациите за финансиране на научните изследвания и изследователските институти. Документът има за цел да доразвие традициите на отво-

рения достъп при финансираните с обществени средства научни разработки, да ги приведе в съответствие с международните разбирания и инициативи и да подкрепи международния напредък на начинанието, започнато от ЕК, Science Europe и други международни организации.

В принципите се подчертава важната роля на отворения достъп не само за наука-

та, но също за икономиката и обществото. Утвърждава се всички резултати от финансирани с обществени средства научни изследвания да са публично достъпни за изследователи или потенциални потребители в секторите на образованието, бизнеса, благотворителността, публичността и широката общественост.

Възприета е дефиницията за отворен достъп на инициативата от Будапеща, представена през 2002 г. и потвърдена 10 години по-късно, като: „... свободна наличност в интернет, позволяваща на всички потребители да четат, изтеглят на своя компютър, копират, разпространяват, разпечатват на хартия, търсят или препращат към пълните текстове на статиите; да ги индексират, предават като данни чрез софтуер, или да ги използват за всяко друго законно намерение, без финансови, правни или технически бариери пред техния достъп чрез интернет. Единственото ограничение за репродуциране и разпространение и единствената роля на авторското право в тази област трябва да е предоставянето на авторите на възможност за контрол над целостта на тяхната творба и правото да са коректно разпознаваеми и цитирани“.

Всеобщи принципи

Приетите общоустановени принципи, които предоставят обща рамка на политиките на отделните научни организации по отношение на отворения достъп до научно съдържание, са четири. Важно е да се отбележи, че отделните организации могат да прибавят по-конкретни допълнения към тях.

1. Политиката позволява на изследователите да публикуват там, където считат за най-подходящо.

2. Политиката е насочена към увеличаване на видимостта и достъпа до резултатите от научни изследвания, финансирани от ирландската държава, публикувани от съответния изследовател/и.

3. Политиката е замислена в подкрепа на:

- свободното движение на информация през

национални и интернационални научни общности;

- принципите на преподаване и учене, даващи тласък на научните изследвания и на основата на Отворените образователни ресурси (Open Educational Resources - OER);
- приноса към концепцията „Отворена иновация“ чрез по-богат и по-ефикасен пренос и разпространение на познание;
- по-голямата прозрачност, отговорност и обществено съзнание към резултатите от публично финансирани научни изследвания.

4. Политиката е основана на най-добрите съвременни практики и е съобразена с препоръките на ЕК и ОИСР относно достъпа до научни данни и резултати, финансирани с обществени средства.

Основни принципи

1. Рецензирани статии в списания и друга научна продукция, резултат от изцяло или частично финансирани с обществени средства научни изследвания, трябва да се депозират в репозиториум с отворен достъп, да са публично откриваеми, достъпни и с възможност за многократно използване в най-скоро време и на текуща база.

- Всеки финансиран с обществени средства изследовател в Ирландия трябва да има депозитни права в репозиториум с отворен достъп.
- Авторите трябва да депозират публикувани екземпляри (или, ако е позволено, версията на издателя) с метаданни на статии, приети за публикуване в реферирани списания или в сборници с материали от международни конференции.
- Трябва да се депозират всички реферирани статии в списания и публикации от конференции. Друга научна продукция, вкл. книги, глави от книги и доклади, също трябва да се депозира, ако е възможно.
- Депозирането трябва да се осъществи възможно най-скоро, най-добре по време на приемането за публикуване и не по-

късно от датата на официалното публикуване.

- Метаданните трябва да включват пълните библиографски и/или описателни данни и трябва да се придържат към националните и международните стандарти и споразумения за събиране, отчитане и оперативна съвместимост.

2. Репозиториумите следва да оповестяват метаданните веднага след депозирането. Отвореният достъп към пълния текст на документа трябва да става веднага след депозирането или най-малкото – до датата на публикуването.

- Правото на издателите, лицензирането и забранителните политики трябва да се спазват.
- Ограничения на достъпа до пълния текст на статиите може да се прилагат при искане на определени издатели. Тези забрани обичайно не трябва да надвишават период от 6 месеца за изследвания в областта на естествените науки, техниката и здравните науки или 12 месеца за научни публикации в сферата на изкуствата, хуманитарните и социалните науки.

3. Изследователите се насърчават да публикуват в списания с отворен достъп, но публикуването в тях не изисква спазването на политиката на отворен достъп. Таксите при модела на „златния“ път към отворен достъп не се подчиняват на настоящата политика.

- Изследователите и финансиращите ги агенции могат да изберат дали да платят за тази опция. „Златният“ път към отворен достъп допълва, но не заменя, процедурите за депозиране в репозиториум с отворен достъп, изисквани от настоящата политика.
- Научноизследователски документи, публикувани в списания с отворен достъп, трябва да се депозират в репозиториум с отворен достъп по същия начин, както другите публикации.

4. Един репозиториум е подходящ за тази цел, ако:

- предоставя свободен обществен достъп до своето съдържание;
- поддържа оперативна съвместимост с други репозиториуми, научноизследователски данни и системи за отчитане;
- е организиран от национален портал/и и уеб сайтове, които сумират определен тип информация от множество онлайн източници и предприемат стъпки към дългосрочно запазване.

5. Научноизследователските данни трябва да се депозират всеки път, когато това е възможно, и свързват към асоциирани публикации, където това е уместно.

- Европейските и националните правила за защита на информацията трябва да се взимат предвид по отношение на научноизследователските данни, доколкото засягат търговски тайни, поверителна информация или националната сигурност.
- В тези случаи трябва да се депозират поне метаданни, описващи научноизследователските данни, тяхното място и правата за достъп.
- Признато е, че управлението на достъпа до научноизследователски данни може да е нов подход за много научни организации. Настоящата политика цели да насърчи подобряването на откриваемостта и развитието на свободния достъп до научни данни с течение на времето.

Относно инфраструктурата и устойчивостта

- Репозиториумите с отворен достъп трябва да получават средства за събиране на научна продукция и повторно депозиране в други репозиториуми с отворен достъп.
- Изследователи, които имат основание да депозират в повече от един репозиториум, трябва да депозират само веднъж.
- Всеки репозиториум трябва да поддържа

жа оперативна съвместимост с други репозиториуми и научноизследователски информационни системи и да предприема стъпки към дълготрайно съхранение.

Относно поддръжката и координацията

- За подпомагане на настоящата политика предстои да се проучат подходящи координиращи механизми и процеси.
- Всички изследователи в Ирландската научноизследователска система, включително издатели, редактори, рецензенти, библиотекари, финансиращи органи и изследователи, трябва да са информирани за стандартите на професионално поведение при публикуването с отворен достъп, например лицензиране, изследователски процес, изпращане на материали, деклариране на авторство, за таксите за публикуване и ползите от публикуването в отворен достъп.
- Въз основа на тези професионални стандарти трябва да се търсят възможности за включване на издатели и списания. Предвижда се изучаване на средствата за спестяване на време, пари и други ефекти, свързани с рационализиране и отстраняване на дублиране при изследователските отчетни процеси.

Използване на отворения достъп

- Всички научноизследователски организации, включително изпълнители и финан-

сиращи органи, трябва да помагат в събирането, организирането и разпространението на метаданни в стандартни формати за всички нови и стари публикации. Издателите трябва да се насърчават в съпричастност към тези усилия.

- Националните показатели за величината на отворения достъп с добавена стойност и с изрично потвърдено финансиране, следва да се разработят и докладват.

Изпълнение

Очаква се Националният координационен комитет за политиката на отворен достъп да работи прозрачно и да изготвя редовни отчети относно напредъка в проучването и развитието на устойчива национална инфраструктура, на стимулираща и компенсиреща система за постигането на своите цели.

Препоръчва се националните принципи да се приведат в действие от януари 2013 г., като отделните научноизследователски организации определят техни собствени времеви рамки за изпълнение. Приемането на съществуващите различия по отношение на достъпа до отворено съдържание и инфраструктура и различната зрялост на политиките и практиките за отворен достъп, налагат да се приеме поетапен подход за изпълнение, включително първоначални усилия за разширяване на покритието на инфраструктурата за отворен достъп отвъд ирландските университети, за да е достъпна за всички научни изследвания в Ирландия, финансирани с публични средства.

Източник:

National Principles for Open Access Policy Statement

<http://www.agriculture.gov.ie/media/migration/research/NationalPrinciplesOpenAccessPolicyStatement.pdf>

Й. Илиев

ИНИЦИАТИВИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП В ПОЛША

Полша е сред страните, подписали основните документи на движението за отворен достъп като Инициативата за отворен достъп от Будапеща, Декларацията за отворен достъп до знанието в областта на точните и хуманитарните науки от Берлин, Декларацията за достъпа до научни данни от публични фондове (впоследствие разширена под формата на Принципи и насоки за достъп до научни данни от публични фондове) на ОИСР.

Списания и репозиториуми за отворен достъп

Списания в отворен достъп

Библиографската база данни Directory of Open Access Journals регистрира 132 полски списания в отворен достъп, което поставя Полша на 13-о място в света по брой на регистрираните в нея списания. По отношение на общия брой научни списания в страната този брой не е голям, но продължава да расте. През 2011 г. в Directory of Open Access Journals са регистрирани повече полски списания, отколкото през която и да е друга година от периода 2003-2011 (през 2003 г. те са 9, през 2004 г. - 4, 2005 г. - 9, 2006 г. - 10, 2007 г. - 7, 2008 г. - 23, през 2009 г. - 6, през 2010 г. - 16, а през 2011 г. - 48).

Списанията се издават от търговски издателства, както и от научни звена, финансирани с публични средства. От тях 47 се издават от издателство Versita, 12 – от Termedia, 11 - от Полската академия на науките, а останалите - предимно от академични звена. Издателство Versita поддържа платформата Versita Open, в която могат да се предоставят списания в отворен достъп (над 200 списания от различни страни, вкл. Полша), като таксите за публикуване се поемат от издателите или авторите на статиите. Издателство Termedia издава две списания в традиционния модел, както и списания в отворен достъп. Издателство Via

Medica също съчетава традиционния модел с отворения достъп.

Икономическият и правният модел на полските списания в отворен достъп тепърва се формира. Според данните на Directory of Open Access Journals 16 списания начисляват такса за публикуване и 39 са достъпни под формата на лиценза Creative Commons.

Интердисциплинарният център за тематическо и компютърно моделиране на Варшавския университет (ICM) осигурява на платформата YADDA пълния текст на текущи и на някои по-стари годишници на 50 полски научни списания. Тези текстове са достъпни заедно с библиографски, реферативни и пълнотекстови бази данни от различни области на знанието, които обработват метаданни, необходими за ефективно търсене на публикации и поставяне на пълния текст на статиите на платформата. В този модел осигуряването на отворен достъп до пълния текст на научни статии не изисква от издателите създаване на собствена информационна инфраструктура, поемане на финансови разходи или необходимост от извършване на допълнителна редакторска дейност.

Репозиториуми в отворен достъп

В базата данни Directory of Open Access Repositories са регистрирани 75 полски репозиториума в отворен достъп, докато в Registry of Open Access Repositories - 67. Повечето от тях обаче не са репозиториуми, а цифрови библиотеки. Те включват преди всичко трудове, на които авторските права са изтекли, и не предлагат основни за репозиториумите възможности за самоархивиране на документи от авторите. В мрежата от репозиториуми на проекта DRIVER, в рамките на който е създадена инфраструктурата на цифровите репозиториуми за европейската научноизследователска дейност, са регистрирани четири полски репозитори-

ума. Единственият полски репозиториум, регистриран като отговарящ на изискванията на проекта OpenAIRE, е на Центъра за отворена наука.

Репозиториумът на Университета „Адам Мицкевич“ в Познан е институционален репозиториум с цел популяризиране на научните постижения на изследователите и насърчаване на научните изследвания, провеждани в университета. Той предоставя достъп до научни статии, докторски дисертации, книги и глави от книги, учебни помагала, материали от конференции и непубликувани материали. Репозиториумът използва софтуера DSpace. Университетът „Адам Мицкевич“ приема мандат за отворен достъп за докторски дисертации, според който докторските дисертации, защитени в университета, по нареждане на ректора задължително се предоставят в репозиториума.

Репозиториумът на Института по биохимия и биофизика на Полската академия на науките е институционален репозиториум, който осигурява достъп до публикациите на членовете на института. Репозиториумът използва софтуера EPrints. В Института действа мандат за отворен достъп. Със заповед на директора всички публикации, чиито автори са служители на Института, трябва да се депозират в репозиториума веднага след одобряване на окончателния им вариант. Метаданните на публикацията трябва да са напълно достъпни, докато се даде достъп до пълния авторски текст.

Репозиториумът Епу на Вроцлавския технически университет е институционален репозиториум на Факултета по електротехника, който осигурява достъп до статии, книги и глави от книги, доклади и образователни материали. Репозиториумът използва софтуера Invenio.

Репозиториумът ENRIS (Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility) съдържа статии, глави от кни-

зи и доклади, разработени в рамките на Мрежата за съвършенство ECNIS (Детерминанти на рака, ролята на диетите и индивидуалната възприемчивост), която обединява представители на водещи европейски изследователски центрове, участващи в изследването на рака и неговата обусловеност от храненето и генетичните фактори. Репозиториумът е създаден от Научната библиотека на Института по трудова медицина. Той използва предлагани от BioMed Central решения за отворен репозиториум, базирани на софтуера DSpace.

Репозиториумът на Краковския технически университет стартира през януари 2011 г. като първи модул на системата SUW (Интегрирана система за обмен на знания и достъп до научни публикации в областта на техническите науки). Някои ресурси на репозиториума са на разположение на обществеността, други са само за регистрирани потребители или за лица, които използват компютрите на библиотеката на Краковския технически университет.

Репозиториумът на Центъра за отворена наука, адресиран към цялата полска научната общност, съдържа статии, книги, доклади от конференции, доклади и дисертации. Достъпът до всички събрани материали е отворен, някои от тях са достъпни според лиценза Creative Commons за авторските права (CC BY). Репозиториумът използва DSpace софтуер и е съвместим с разработен от Open Archive Initiative (ODI) протокол за получаване на метаданни.

Цифрови библиотеки

В Полша цифровите библиотеки се развиват динамично, използвайки предимно създадения от Познанския суперкомпютърен център софтуер dLibra (повече от 75% от цифровите библиотеки, регистрирани в базата данни на цифровите библиотеки, използват този софтуер). Цифровите библиотеки дигитализират сбирките на традиционните библиотеки, осигуряват най-вече тру-

дове, на които са изтекли авторските права, служат за съхранение, популяризиране и улесняване на достъпа до културното наследство. Материалите в тях се поставят от библиотекарите, а не от авторите и издателите. Случва се цифровите библиотеки също да съдържат съвременно научно съдържание, но съществена разлика между тях и репозиториумите или списанията за отворен достъп намира отражение на институционално ниво: цифровите библиотеки и цифровизацията са от интерес за Министерството на културата и националното наследство.

Институции и сдружения

Интердисциплинарен център за математическо и компютърно моделиране на Варшавския университет (ICM)

Интердисциплинарният център за математическо и компютърно моделиране на Варшавския университет е партньор на редица полски, европейски и глобални проекти, свързани с открития достъп до научни знания. Дейностите на Центъра се отнасят до информационната инфраструктура, ресурсите, научните изследвания, правните инструменти и социалните аспекти на отворените модели на научната комуникация.

Центърът създава платформата YADDA – отворен софтуер за изграждане на цифрови репозиториуми с възможност за съхраняване, обработване и обмен на цифрово научно съдържание. Той координира разработването на отворена, универсална, интегрирана платформа на националната система за научна и научно-техническа информация в рамките на проекта SYNAT.

Като част от Виртуалната научна библиотека Центърът координира достъпа до научни бази данни и електронни колекции от списания на големите световни издатели. Тези ресурси не са достъпни в отворен модел, но от 2010 г. някои от тях (Elsevier, Springer, Web of Knowledge, Nature, Science, EBSCO) са достъпни за всички академични институции в Полша въз основа на национален академичен лиценз, който се финансира из-

цяло от Министерството на науката и висшето образование. В отворения модел достъпът се осигурява от полските ресурси на Центъра: текущи и избрани номера на по-стари научни списания на платформата YADDA, текущи и архивирани статии от полски математически списания в рамките на Виртуалната математическа библиотека, съвременни научни книги на сайта „Отвори книгата“, учебни материали, предоставени от авторите в Репозиториума на Центъра за отворена наука.

По силата на договора между Интердисциплинарния център и издателство Springer полските автори могат да се възползват от програмата Springer Open Choice безплатно, като разходите за публикуването на статиите по програмата се поемат от Министерството на науката и висшето образование.

Центърът е член на консорциума за проектите DRIVER и DRIVER II, формиращи европейската инфраструктура на репозиториумите и на Европейската тематична мрежа COMMUNIA, посветена на цифровия обществен достъп. Той е член и основател на Конфедерацията на репозиториумите с открит достъп (Confederation of Open Access Repositories – CODR). Освен това Центърът ръководи националния офис за отворен достъп и е технически партньор на проекта OpenAIRE, участва в проекта EuDML, изграждащ Европейската цифрова математическа библиотека, и е полски партньор на организацията Creative Commons.

Персоналът на Интердисциплинарния център представя на конференции, работни срещи, семинари и лекции модела за отворен достъп до знанието. Той предлага сайта „Отворена наука“, съдържащ информация за развитието на отворената наука в Полша и света. През 2009 г. издава „Ръководство по отворена наука“, което по мнението на министерството „със сигурност е най-добрият източник на информация за отворена наука“.

С цел да се подпомогне изпълнението на посочените дейности Центърът създава Център за отворена наука (CeON).

Коалиция за отворено образование

Коалицията за отворено образование е обединение на организации и институции, работещи в областта на образованието, науката и културата. Целта на нейната дейност е изграждане, насърчаване и активизиране на образователни ресурси, които се предоставят за открит достъп, като се гарантира на техните потребители свобода при използване и възпроизвеждане на трудове, свобода при изучаването им и при използването на информацията в тях, свобода на разпространение. Дейностите на Коалицията се отнасят не само до образователни ресурси в тесния смисъл на думата, но също така и до културни и научни ресурси. Нейни членове са Фондацията съвременна Полша, Полската асоциация на библиотекарите, Интердисциплинарният център за математическо и компютърно моделиране, Асоциацията EBIB, Центърът за гражданско образование, Фондацията за нова медия, Фондацията на Института за регионално развитие, Университетът по минно дело и металур-

гия в Краков, Collegium Artium, Фондацията Orange, Центърът за цифров проект: Полша, Фондацията за свободен и отворен софтуер и Фондацията LiterNet.

Асоциация EBIB

Асоциацията EBIB редактира портала "Електронна библиотека - портал за библиотекарите и информационни работници", който предоставя достъп до "Бюлетин EBIB", където редовно се публикуват статии по темата за отворения достъп. Университетската библиотека в Торун и EBIB организират съвместно две международни конференции за отворения достъп (през 2007 и 2009 г.). Асоциацията на полските библиотекарите сътрудничи с инициативата E-LIS - отворен архив за публикации в областта на библиотечно-информационните науки. Полските библиотекарите са активни в насърчаването на свободния достъп до знания и в обсъждането на новите форми на разпространение на знания.

Източник:

Wdrożenie otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych. Praktyki światowe a specyfika polska.

http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/a665fd3a44d6d10c1f8644b190673ae8.pdf

Н. Колева

ПОЛИТИКАТА НА ОТВОРЕН ДОСТЪП ВЪВ ФРАНЦИЯ

Обща характеристика

Политиката на отворен достъп⁶ във Франция е институционализирана в незначителна степен. Нейните основни прояви под формата на декларации или обявени перспективи за стратегическо сътрудничество в сектора на науката засилват очакванията, но те все още не водят към прилагане на принципите на отворения достъп. Националната агенция за научни изследвания (Agence Nationale de la Recherche – ANR), спонсорира-

ща изследванията (годишен бюджет приблизително 900 млн. евро), е възприела политика на стимулиране, за да предложи открит достъп до резултатите от финансираните чрез нея изследвания. От другите изследователски институти и университети, само една институция е въвела изискване в това отношение. Франция се откроява обаче с относително големия брой публикации с отворен достъп в областта на хуманитарните науки, което се дължи на уеб платфор-

⁶ Данните са взети от експертиза на полското Министерство на науката и висшето образование, която е изготвена с цел да се проучи опитът на други европейски страни и той да се използва при разработване на полска политика за отворен достъп до научна информация.

мата Revues.org, представяща съдържанието на периодични издания в областта на социалните науки, финансирани с публични средства. Друга характерна черта е развитието на централизиран репозиториум за всички френски изследователи Hyper Articles en ligne (HAL).

Политика на отворен достъп

Във Франция европейските инициативи за отворен достъп до научната информация се посрещат с интерес. Декларацията за отворен достъп, приета в Буганеца през 2002 г., получава широк отзвук във френската преса. Една година по-късно в Париж се провежда международна конференция на тема "Отвореният достъп до научна и техническа информация: състояние и тенденции за развитие", на която присъстват министърът на изследванията и представители на Националния институт за здравеопазване и медицински изследвания (Institut National de la Santé et de la Recherche Médicale – INSERM) и Националния център за научни изследвания (Centre national de la recherche scientifique – CNRS). Научните среди единодушно подкрепят идеята за поддържане на отворен достъп по отношение на научните изследвания. Няколко месеца по-късно CNRS, една от първите институции, подписали Декларацията от Берлин, поради своята позиция възбужда в средите на местните и чуждестранните поддръжници на отворения достъп надеждата, че Франция ще стане важно звено в усилията за отворени форми на публикуване. Изпълнението на целите на Декларацията обаче не излиза извън разширеното развитие на националния репозиториум HAL. През 2005 г. този подход е потвърден, когато CNRS и три по-малки института обявяват политика на отворен достъп, която се фокусира върху изграждането на репозиториуми. Изказва се преди всичко желание за постигане на три цели:

- по-голяма видимост на резултатите от научните изследвания на френските учени;
- по-добър обществен достъп до съвременните изследвания;
- получаване на независимост от търговските издатели на научни публикации.

Очаква се силно насърчаване на институционалните политики за самоархивиране и повечето от публикациите, депозирани в архивите на CNRS, да са налични чрез отворен достъп.

През юли 2006 г. френският научен сектор прави решаваща стъпка към приемането на национална политика в областта на отворения достъп. Най-големите изследователски институти начело с CNRS, Конференцията на президентите на университетите (Conférence des Présidents D'universités) и Конференцията на висшите училища (Conférence des Grandes Ecoles) приемат меморандум „Споразумение за координиран подход на национално ниво за открито архивиране на резултатите от научните изследвания". Задача на споразумението отново става развитието на репозиториумите. Установява се, че партньорите „изразяват желание да придобият необходимите инструменти за идентификация, разпространение, насърчаване и наблюдение на научните резултати на членовете на техните факултети и изследователите. С цел максимално увеличаване на шансовете за успех на проекта, партньорите решават да обединят силите си, за да се създаде обща платформа за архивиране на научно откритие, която е оперативно съвместима с други отворени архиви, отговарящи на критериите за отворен достъп до резултатите от научните изследвания".

Също така се предвижда Управителният комитет да се състои от представители на Министерството на висшето образование и научните изследвания. Меморандумът е в сила за период от две години, по време на които обаче, не успява да се превърне в постоянен договор.

В духа на споразумението, през 2007 г. правителствената агенция ANR, излиза с изявление, насърчаващо публикуването на резултатите от изследванията, финансирани с нейни средства, директно в отворения репозиториум HAL, което ще "засили видимостта и привлекателността на френските изследвания и ще опрости техния мони-

торинг и оценяване, а също така ще се увеличи достъпността за изследователите”. Въпреки това само секцията за социални и хуманитарни науки в ANR въвежда през 2008 г. изискването за публикуване в отворен достъп в репозиториума HAL.

Несъответствието между декларации за подкрепа на идеята за отворен достъп и прилагането на правилата е причина за обръщане с апел през 2009 г. към министъра на висшето образование и научните изследвания за приемане на национална информационна политика в областта на науката и технологиите, в която се предлагат три стъпки:

- приемане на изискване за отворен достъп за научни изследвания, финансирани от ANR ;
- създаване на стимули за списания с отворен достъп;
- обсъждане с френските издатели на гържовно ниво провеждането от тяхна страна на политики за отворен достъп.

Цифровизация на културните ресурси

Във Франция са предприети - независимо от формулата за отворен достъп на научните публикации - няколко проекта за цифровизация и широка достъпност на културното наследство. Без съмнение най-важният от тях е Galica, в рамките на който Националната библиотека сканира съдържанието на френските архиви. Проектът е разширен значително през 2008 г., а две години по-късно получава вложение от 1,1 млрд. евро от обявления от президента антикризисен пакет от мерки, благодарение на което вече се предлага достъп до над 1 милион обекта - книги, карти или документи.

Министърът на висшето образование и изследванията стартира през 2003 г. друг проект – Persoe. В рамките на проекта се сканират списания с хуманитарно съдържа-

ние - както архиви, така и текущи издания. За някои от тях е наложено ембарго с продължителност от 2 до 5 години, през който период не се предоставя пълният текст на статиите. В момента програмата обхваща 89 периодични издания.

Преобладаващият брой социални и хуманитарни френски списания с отворен достъп се дължи на функционирането на портала Revues.org, който предоставя в текущ режим 86 от тях и съдържанието на други 87 след ограничен период, който е с продължителност от 4 месеца до 4 години. Заслужава да се отбележи, че това са списания, финансирани с публични средства, което от своя страна налага отвореният достъп да не изисква заплащане.

Заклучение

Франция се характеризира с конкретен политически стил, в който са предпочитани големи национални проекти с пряко участие на представители на правителството и единни принципи. Такъв подход несъмнено се оказва ефективен, когато става въпрос за проекти за цифровизация на културните ресурси. Подобни надежди се свързват с институционализиране на политиката на отворен достъп до резултатите от научните изследвания. Последващите декларации, съюзи и изявления създават основите за цялостна и координирана промяна в системата на комуникация между изследователите. Техните ефекти се ограничават обаче до приложението на техническата инфраструктура, както и приемането на принципите на отворения достъп в областта на социалните и хуманитарните науки. Следва да се отбележи обаче, че осъществяването на отворен достъп в мащаб, който представя меморандума от 2006 г., би било една от най-решителните стъпки в тази насока, изразяваща националната политика.

Източник:

Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych
http://ceon.pl/images/ekspertyza/ekspertyza_oa_icm.pdf

Н. Колева

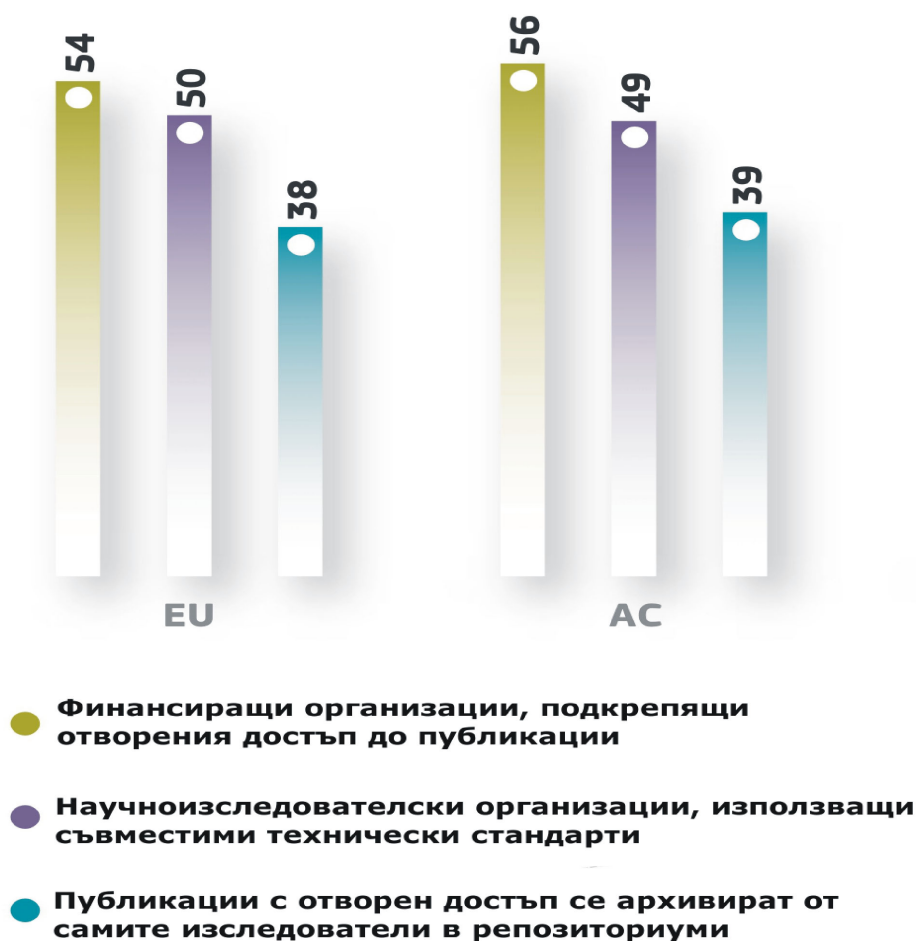

ЦИФРИ И ФАКТИ

ПОДКРЕПА НА ОТВОРЕНИЯ ДОСТЪП ОТ ФИНАНСИРАЩИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКО ПРОСТРАНСТВО

Графиката обобщава резултатите от проведено през 2012 г. анкетно проучване относно подкрепа на отворения достъп от организациите, финансиращи научните изследвания и прилагането му от научноизследователските организации. То е проведено в държавите членки на ЕС (EU) и асоциираните страни към Седма рамкова програма (АС).

Според проучването половината от анкетираниите финансиращи организации подпомагат отворения достъп, както и използването на съвместими технически стандарти за публикуване и почти 40% от тях финансират създаването на репозиториуми за архивиране на научните публикации.

Източник:

European Research Area. Fact and Figures, 2013, p. 23

http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_progress_report2013/era_facts_and_figures_new.pdf

Й. Илиев

ПРЕДСТАВЯМЕ ВИ

МЕРКИ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП В СТРАНИТЕ ОТ ЕС

ДЪРЖАВА	МЯРКА	ОПИСАНИЕ
АВСТРИЯ	Споразумения за изпълнение с университетите (2012)	Отвореният достъп се подкрепя чрез споразумения за изпълнение с университетите. Дейностите относно политиките на отворен достъп зависят от отделните научноизследователски и финансиращи институции. Гарантиран е отвореният достъп до дипломни работи и дисертации.
	Мрежа за отворен достъп на Австрия (2012)	Създадена е вследствие на съвместните усилия на Австрийския научен фонд (FWF) и Австрийската конференция на ректорите (UNIKO). Мрежата се състои от представители на всички държавни, голям брой частни университети, също университети за приложни науки, неакадемични изследователски институти и агенции за финансиране. Основните задачи на мрежата включват координирането и отправянето на препоръки към научни институции, финансиращи организации и научноизследователски политики (включително отразявайки тенденциите в международен план), както и позициониране към доставчици на информационни услуги (основно издателства).
БЕЛГИЯ	Брюкселска декларация за отворения достъп (2012)	Декларацията е подписана през октомври 2012 г. от министрите на федералното правителство, Фламандската и Френската общност. Целта ѝ е да налага отворения достъп като обичаен принцип за разпространение на резултатите от белгийските научни изследвания.
	Схема за отворен достъп	Всички университети във федерацията Валония – Брюксел и Националният фонд за научни изследвания (f.R.S.-fNRS) възприемат Схема за отворен достъп. Депозирането на документи в повечето случаи е задължително, дори достъпът до някои от тях да е ограничен поради авторски права.

	Съзнание за отворен достъп сред белгийската научна общност	Университетската библиотека в Гент, като партньор в проектите DRIVER, създава Белгийска репозиториумна общност, която е инструмент за развитие на съзнание за отворен достъп сред белгийската научна общност.
БЪЛГАРИЯ	Подкрепа за отворен достъп (2014)	Подкрепа за изграждане и поддържане на високоефективна компютърна инфраструктура, достъп до различни мрежови инфраструктури като GRID-мрежи и европейски цифрови бази данни.
	Инфраструктура за отворен достъп до научните изследвания в Европа – OPEN AIRE (2010)	Изграждане на репозиториум на данни с отворен достъп до научни резултати, статии от списания, доклади от конференции и различни видове масиви от данни. Създадени са шест депозиториума, свързани с европейските репозиториуми.
	Национална дигитална библиотека (2006)	Специализираната система DocuWare позволява свободен достъп до дигитализирани оригинални документи.
ВЕЛИКО-БРИТАНИЯ	Политика на RCUK (Research Councils UK) по отношение на отворения достъп (2013)	През май 2013 г. RCUK публикуват обновения си документ за политика по отношение на отворения достъп. В него се подкрепят „златният“ и „зеленият“ път към отворен достъп.
	Репозиториуми на научноизследователските съвети	Научноизследователските съвети във Великобритания са инвестирали в редица успешни репозиториуми, поради което страната е на челните места в Европа по този показател.
	Научноизследователски портал (2012)	Предоставя инфраструктура за опазване и отворен достъп до научноизследователски данни и резултати, финансирани от Великобританския научноизследователски съвет.
	Национална програма за реформи (2013)	Сключени са споразумения всички финансирани с обществени средства научни изследвания да бъдат свободно достъпни за всеки. През 2013/2014 г. трябва да са достъпни около 45% от тези изследвания, а на следващата година – над 50%.
	Берлинска декларация за отворен достъп до познание в природните науки и хуманитаристиката (2003)	Декларацията е подписана през октомври 2003 г. от Германската научна организация и 12 национални и международни организации. Към началото на 2013 г. над 400 институции са подписали документа. Целта на тази декларация е

ГЕРМАНИЯ		подкрепата на разпространението на знания (научни резултати, предварителни данни, ресурси, дигитализирани картини и графични материали, научни материали в мултимедияен формат) чрез интернет съгласно принципа на отворения достъп. Подписалите декларацията институции се ангажират да подкрепят прехода към отворен достъп с помощта на разнообразни дейности.
	Клауза за отворен достъп към условията и реда за финансиране на проекти	Федералното правителство иницира редица дейности за промотиране на отворения достъп като установяване на диалог между научните организации и компаниите, публикуващи научни изследвания. Федералното министерство на образованието и научните изследвания планира да въведе клауза за отворен достъп до условията и реда на финансиране на проекти. Факторите в германските научноизследователски организации активно насърчават отворения достъп.
	Диалог между германското правителство и научните организации относно репозиториумите и списанията с отворен достъп	Сред различните мерки в подкрепа на отворения достъп, иницирани от Федералното правителство, се посочва и диалогът между научноизследователските организации и издателите на научна литература. В Германия има добре развита инфраструктура от репозиториуми и списания с отворен достъп. Понастоящем има централна информационна платформа относно отворения достъп (www.open-access.net), допълнена от 220 репозиториума и 259 списания.
ГЪРЦИЯ	Национална политическа рамка за отворен достъп до научни публикации и научноизследователски данни, за опазване и употреба на научна информация и тяхното прилагане и мониторинг в свързани електронни инфраструктури (2013)	През януари 2013 г. е създаден Генерален секретариат за научни изследвания и технологии, който действа като национална отправна точка относно отворения достъп и изработва националната политическа рамка. Планува се осигуряването на отворен достъп (на принципа на мандатите) до научни публикации, създадени в резултат от научноизследователска дейност с обществено финансиране. В процес на подготовка са значителни промени в нормативната уредба по отношение на финансирането.
	Обща политика за отворен достъп (2012)	През юни 2012 г. обществените научноизследователски съвети и фондациите приемат съвместна политика за отворен достъп. Датските университети въвеждат институционални

ДАНИЯ		политики за отворен достъп. В момента 5 от общо 8-те университета вече са въвели такива политики, които са задължителни за техните изследователи.
	Комитет за отворен достъп (2011)	Към Датската електронна научноизследователска библиотека е назначен Комитет за отворен достъп. През март 2011 г. комитетът публикува препоръки за въвеждане на отворен достъп в Дания. Тези препоръки се разглеждат като 4-годишен план за действие с указани в него процеси, действащи лица и финанси.
ЕСТОНИЯ	Реформиране на националните схеми за финансиране	Предвижда се задължителен „зелен“ или „златен“ път към отворен достъп до публикуването на резултатите.
ИРЛАНДИЯ	Декларация относно националните принципи за отворен достъп (2012)	Декларацията представлява всеобща политическа рамка и основа за политиките на отделните научноизследователски организации по отношение на отворения достъп.
ИСПАНИЯ	Закон за науката, технологиите и иновациите (2011)	В чл. 37 е постановено, че обществените научни организации трябва да насърчават развитието на архиви с отворен достъп от публикации на изследователи, включително достъп до други подобни инициативи на национално и международно ниво. Изследователите, чиито изследвания са финансирани с обществени средства, са задължени да предоставят дигитална версия на своите резултати (публикации) в архиви с отворен достъп до 12 месеца след тяхното публикуване.
	Декларация за отворения достъп от Алхамбра (2010)	Декларацията е подписана през май 2010 г. от група заинтересовани лица (редактори, библиотекари, финансиращи агенции, ректори на университети и автори) от южноевропейски държави (Испания, Португалия, Франция, Италия, Гърция и Турция), чиито официални езици са различни от английския. Целта ѝ е да насърчи отворения достъп до научна продукция.
	Испански държавен план за научно-технически изследвания и иновации (2013-2016)	В плана е предвидена подпрограма за развитие на нови технологии. Тази програма включва насърчаване на отворен достъп чрез технологични форуми и платформи. Отвореният достъп се прилага мандатно за резултати и научна продукция в рамките на плана, финансиран от

		обществения сектор.
	RECOLECTA (2007)	Тазу програма осигурява платформа за свободен достъп и подкрепа за испански репозиториуми, така че те да са съвместими с международните стандарти за оперативност и устойчивост.
ИТАЛИЯ	Мерки за укрепване на изследователските инфраструктури в регионите на конвергенция – Кохезионен план за действие (2013)	Подкрепа за изграждане на инфраструктури и системи с отворен достъп за разпространение на резултати от научни изследвания.
	Работна група на ректорите на италианските университети относно отворения достъп (2006)	Предоставя указания за прилагането на принципите от Берлинската декларация.
КИПЪР	Репозиториуми за отворен достъп (2013)	Към април 2013 г. в Кипър има три репозиториума за отворен достъп. Всички те са към университети (Кипърски технологичен университет, Отворен университет на Кипър, Кипърски университет). Два от репозиториумите предоставят достъп до дигитални колекции, един (Кипърски технологичен университет) – до научни данни.
ЛАТВИЯ	Национален архив за отворен достъп до научна информация – MIDAS (2011)	Създава репозиториум за данни на национално ниво, като осигурява инфраструктура за съхранение и открит достъп до данни от научни изследвания.
ЛИТВА	Национален архив за отворен достъп до научна информация – MIDAS (2011)	През 2011 г. университетът във Вилнюс получава 4,3 млн. евро за изпълнение на проекта, който цели осигуряването на инфраструктура за запазването и предоставянето на отворен достъп до научни данни. Планирано е интегриране с други бази данни.
	Изпълнение на проект „Създаване на центрове за информационни технологии с отворен достъп“ (2012)	Центърът за отворен достъп предоставя услуги, необходими за представянето на научни изследвания и/или експерименти. Създадени са следните нови центрове: Научен център за знания относно науките за храните и технологиите, Граждански инженерен център към Техническият университет във Вилнюс и Център за

		ветеринарни грижи и качество на непреработените продукти с животински произход.
ЛЮКСЕМ-БУРГ	Инициатива за отворен достъп на университета в Люксембург (2013)	Допринася за отворен достъп по т. нар. „зелен път“. Включва споразумение за сътрудничество с университета в Лиеж.
	Създаване на национално бюро за отворен достъп (2013)	Университетската библиотека, освен собствения си дигитален репозиториум, действа като национално помощно бюро в подкрепа на развитието на отворения достъп.
МАЛТА	Проект на национална стратегия за научни изследвания и иновации (2011 – 2020 г.), препоръка 47	Препоръчва на академичните институции да възприемат политика на отворен достъп и да изграждат свои собствени репозиториуми за отворен достъп.
	Правила за участие в Националната програма за научни изследвания и иновации (2012)	В известна степен поддържа отворения достъп до научни публикации.
ПОЛША	Проект на насоки към Закона за открити обществени ресурси	Публикуван е през 2012 г. от Министерството на администрацията и цифровизацията. Съдържание, създадено от правителствени институции, трябва да е достъпно чрез отворен достъп. Това се отнася особено за научни списания и публикации, финансирани от бюджета за наука или чрез държавни проекти.
	Проект на предложения за изменения на Закона за финансиране на науката (2012)	Предложен е от Министерството на науката и образованието в съответствие с препоръка на ЕК относно достъпа и съхранението на научна информация (2012/417/UE). Целта му е да улесни интегрирането на информационни и комуникационни технологии и системи за подкрепа на отворения достъп до научни резултати, финансирани с обществени средства.
	Проект на Оперативна програма „Интелигентен растеж“ (POIR)	Предвижда подкрепа за адаптиране на инфраструктурата от информационни и комуникационни технологии, необходима за осигуряването на отворен достъп до научни публикации в Полша.
	Програма за отворен избор на Springer (2010)	От 2010 г. Министерството покрива разходите за публикации с отворен достъп в списанията на Springer („златен“ модел на отворен достъп).

	Постановление на Министъра на науката и висшето образование за създаването на програма „Индекс плюс“ (2011)	Програмата на Министерството „Индекс плюс“ финансира дигитализацията на научни списания и електронното им разпространение. За пример е посочена Федерацията на дигиталните библиотеки, управлявана от Познанския център за суперкомпютри и мрежи, която дигитализира съдържание от полски библиотеки, включително научни публикации.
	Модел на споразумение за приложни научноизследователски проекти, финансирани от Националния център за научноизследователска дейност и развитие (2011)	Съдържа клаузи относно „информация и представяне“, които изискват от бенефициентите да разпространяват резултатите на проектите чрез научни конференции, академични списания, широко достъпни бази данни (гарантиращи отворен достъп до публикации) и свободен или с отворен код софтуер.
	SYNAT – Интердисциплинарна система за интерактивна научна и научно-техническа информация	Тази стратегическа програма предвижда научноизследователска дейност, с цел създаване на универсална, отворена и подобна на репозиториум платформа за съхранение, която предоставя достъп до уеб ресурси на учени, изследователи и заинтересовани лица. Очаква се научноизследователската дейност да доведе до следните резултати: - интегрирана ИТ-система, позволяваща придобиване на знания от различни разпръснати и разнородни бази данни; - мултифункционален репозиториум за безопасно, дългосрочно съхранение на сурови данни, и разпространение на цифрови обекти; - универсална, отворена, комуникационна и подобна на репозиториум платформа, позволяваща използването на собствен софтуер за споделяне на информация и услуги, достъпни от сървърите на организациите – съдържатели.
	Център за отворена наука – CeON (2012)	Центърът се управлява от Университета във Варшава. Събира публикации от свободни онлайн бази данни и списания с отворен достъп, като предлага правни консултации и поддържане на репозиториуми, включително CeON и „Отвори книгата“, предназначено за електронни книги.
	Index Copernicus (2006)	Представя се като полски вариант на търговски бази данни като Web of Science и Scopus. Предлага безплатен основен достъп и платени опции. Поддържа се от борсовата компания IDH S.A.

	Проект на Оперативна програма "Интелигентен растеж" (POIR), мярка 3.3.5 (2013)	Планира се през следващия програмен период на Структурните фондове на ЕС да се финансира развитието на инфраструктури в сферата на информационните технологии и комуникациите, необходими за отворен достъп до научни публикации. Предвиждат се също мерки за подобряване употребата на научноизследователски инфраструктури.
ПОРТУГАЛИЯ	Научен репозиториум с отворен достъп на Португалия – RCAAP (2008)	Онлайн портал на няколко португалски репозиториума, който предоставя достъп до хиляди научни и академични публикации като: статии в списания, доклади от конференции, дипломни работи и дисертации.
РУМЪНИЯ	-	-
СЛОВАКИЯ	-	-
СЛОВЕНИЯ	-	-
УНГАРИЯ	Мандат за отворен достъп (2012)	Мандатът за отворен достъп е задължителен за всички научни публикации, предадени за публикуване след 1 януари 2013 г. Изследователите и служителите на Унгарската академия на науките (MTA) трябва да осигурят отворен достъп до своите научни публикации.
	REAL – Репозиториум към библиотеката на Унгарската академия на науките	REAL е онлайн портал, осигуряващ отворен достъп до пълнотекстови публикации на научноизследователски проекти, финансирани от MTA и/или Унгарския фонд за научни изследвания.
	Унгарски списания с отворен достъп	Онлайн портал, насърчаващ отворения достъп до научни списания.
ФИНЛАНДИЯ	Програма за отворени данни (2013)	Подкрепя отворения достъп до научна информация, включително отворени услуги до метаданни и свързаните с тях услуги.
ФРАНЦИЯ	План за действие относно отворения достъп (анонсиран през януари 2013 г.)	Допринася за развитието на отворения достъп до публикации и отворени архиви: развитие на „зеления“ и „платиниевия“, поддръжка на „златния път“ към отворен достъп, оптимизация на HAL-платформата с институционални архиви, национален модел на договор за публикуване, роля на научните публикации в оценяването на научноизследователската работа, подкрепа на издатели на международно ниво.

ХОЛАНДИЯ	„Зелен“ път за отворен достъп	Всички холандски университети са възприели политика на „зелен“ път за отворен достъп, но не навсякъде политиката е еднаква и отвореният достъп – задължителен. Правителството подкрепя принципите на достъп до и разпространение на научна информация; очаква се прилагането в действие на стратегия по въпроса.
	Научна библиотека към Технологичния университет в Делфт	Технологичният университет в Делфт работи съвместно с Кралската библиотека и Научноизследователския център е-наука върху отворения достъп и дигитализирането на научна литература и система за електронна документация (e-geno).
	NARCIS – Национална академична информационна система за научноизследователска дейност и сътрудничество	NARCIS предоставя достъп до научна информация, включително (отворен достъп) до публикации от репозиториумите на всички холандски университети, Кралската холандска академия по изкуствата и науките, Националния научноизследователски съвет на Холандия и редица научноизследователски институти, пакети от архивни данни и описания на научни изследвания.
	Фондове за поощряване на отворения достъп / Проект OAPEN	Събират се предложения по всички дисциплини за стартиране на списания с отворен достъп. Националният научноизследователски съвет на Холандия съфинансира OAPEN (Open Access Publishing in European Networks), фокусирайки се върху публикуването на книги с отворен достъп.
	Политика на Националния научноизследователски съвет за стимулиране на отворения достъп до данни (2013)	В момента се въвежда нова политика на Националния Научноизследователски съвет на Холандия за стимулиране на отворения достъп до данни. Политиката е координирана с институти на съвета, различните дисциплини и други организации.
ХЪРВАТИЯ	Хърватска декларация за отворен достъп до научна информация (2012 г.)	Научна информация, дело на хърватски граждани, трябва да има отворен достъп.
	Хърватска научна библиография – CROSB (1996)	Отворен достъп до цялата хърватска научна библиография, т. е. всички трудове, публикувани от хърватските учени.

	Hamster – Портал на хърватските научни списания	Осигурява отворен достъп до хърватски научни и професионални списания.
ЧЕХИЯ	Репозиториуми с отворен достъп	OpenAIRE съдържа списък от 10 репозиториума с отворен достъп към различни научноизследователски организации и университети.
	www.openaccess.cz www.dspace.cz (2010)	Портали за повишаване на информираността относно отворения достъп.
ШВЕЦИЯ	Правителствено постановление 2012/13:30 относно науката и иновациите (научноизследователски данни), (2013)	Националната политика по отношение на отворения достъп до научна информация (научноизследователски данни и публикации) намира изразение в инструкцията до Шведския научноизследователски съвет и Националната библиотека на Швеция. Действията се провеждат съвместно от финансиращите органи и институциите за висше образование. Инициативите на ниво ЕС за изграждане на научноизследователски инфраструктури за улесняване на разпространението на данни и резултати (напр. Европейско социално изследване, CESSDA, SHARE) се подкрепят от шведското правителство, което улеснява достъпа на шведски изследователи до тях.
	База данни SwePub, OpenAccess.org (2010)	Поддържа се от Националната библиотека на Швеция. Осигурява възможност за търсене на статии, доклади от конференции и докторски дисертации, публикувани от изследователи в шведските институции за висше образование (всички, с изключение на Стокхолмското училище по икономика, са част от SwePub). Проектът OpenAccess.se е подготвен и финансиран от Националната библиотека на Швеция в сътрудничество с Шведското висше образование, Шведския научноизследователски съвет, Шведската кралска академия на науките, Шведската фондация за хуманитарни и социални науки и Фондация „Знание“. В рамките на проекта участниците си сътрудничат с информация и консултации, инфраструктура и услуги, както и с развитие на политиката по отношение на публикуването с отворен достъп.

АСОЦИИРАНИ ДЪРЖАВИ

ДЪРЖАВА	МЯРКА	ОПИСАНИЕ
ИСЛАНДИЯ	Отворен достъп (2013)	Всички научни и изследователски открития, финансирани от правителството, трябва да са достъпни чрез отворен достъп.
НОРВЕГИЯ	Бяла книга 18 (2012-2013). Дългосрочни перспективи – възможности за предоставяне на знания, глава 4 (2013)	Правителството изисква всички научни статии, изцяло или частично финансирани с обществени средства, да бъдат публикувани като статии с отворен достъп или самостоятелно архивирани, при съгласие на издателя. Работата по националните политики относно отворения достъп до научни публикации и данни продължава.
ШВЕЙЦАРИЯ	Обща стратегия относно отворения достъп (в процес на подготовка)	Разработва се от заинтересованите страни. Разглежда се конкурентно (на проектен принцип) финансиране за отворения достъп. Някои университети разполагат със свои собствени институционални репозиториуми. Швейцарски университети финансират обща електронна библиотека.

Източник:

European Research Area. Fact and Figures, 2013.

http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_progress_report2013/era_facts_and_figures_new.pdf

Й. Илиев

ПРИЛАГАНЕ НА СТРАТЕГИЯ ЗА ОТВОРЕН ДОСТЪП ДО НАУЧНО СЪДЪРЖАНИЕ В ГИСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „ЮСТУС ЛИБИХ“, ГЕРМАНИЯ

Създаването на оптимални условия за насърчаването на отворения достъп е стратегическа задача за една научна институция. Той подкрепя видимостта на придобитите знания и трансфера им към обществото, икономиката и политиката. Така се осигурява безпрепятствен достъп и по-нататъшното приложение на резултатите в дигиталната учебна и работна среда. Пример за конкретно приложение на отворения достъп в научна институция се дава от Университета „Юстус Либих“ в Гисен, който раз-

полага с всеобхватна стратегия за прилагане на отворения достъп. Описани са практическите дейности и са показани възможностите и предизвикателствата в прехода към отворения достъп.

Резолюция за отворения достъп

Приетата от Президиума резолюция за отворения достъп е основният елемент на стратегията. Резолюцията подчертава обществената отговорност на университета - да гарантира свободен и безпрепятствен

достъп до резултатите на своите учени. Насърчава авторите да публикуват в списания с отворен достъп и да осигуряват такъв до пълния текст чрез репозиториуми.

Подобна резолюция крие в много отношения значителен потенциал. Първо, тя предполага дискусия за настоящото и бъдещото състояние на отворения достъп в рамките на университета и по този начин засилва обмена между учените, университетската администрация и библиотеката. Второ, тя е свидетелство за признаването и подкрепата от ръководството на университета на публикациите с отворен достъп.

Фонд Отворен достъп за публикуване

Друг важен елемент е, че от април 2011 г. на разположение е фонд Отворен достъп за публикуване, който е допълнително подкрепен от Германското дружество за научно изследване (Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG). Фондът поема таксите за публикуване, които се начисляват в редица списания с отворен достъп, като предоставя опростена финансова подкрепа на авторите. Тъй като таксите се считат от много учени за една от най-големите пречки, фондът играе централна роля за насърчаването на „златния“ отворен достъп и има най-голям потенциал за увеличаването на броя на публикациите с отворен достъп. Поемането от фонда на половината от себестойността на публикуването в първата фаза се смята от много учени за особено полезно и е добре прието. Ето защо, за да може да се подобри значително подкрепата за отворения достъп, се препоръчва създаването на подобни фондове.

Осигуряване на институционален репозиториум

Ключов елемент в стратегията е и осигуряването на институционален репозиториум. За учените в университета подобна платформа за публикуване е електронната библиотека, предлагана от Университетската библиотека от 1998 г.

Такъв репозиториум е подходящ за редица дейности, с които може да се насърчава отвореният достъп в университетите. Между тях най-важните са публикуването на електронни издания и осигуряването на паралелен достъп до пълните текстове в контекста на самостоятелното архивиране („зелен“ отворен достъп). Благодарение на непрекъснатото предоставяне на публикации, консултантски услуги, свързани с възможни Creative Commons лицензи или услуги за печат по заявка, репозиториумът може да се утвърди като платформа за публикации с отворен достъп.

Въпреки че някои автори имат опасения, особено от правна гледна точка, по отношение на паралелните публикации, редица учени могат да се привлекат за „зеления“ път в рамките на дейностите за отворен достъп на университета. Тук особено се цени компетентната и ориентирана към услугите консултация.

Активен подход

Прилагането на всички елементи на стратегията изисква активен подход към учените. Вниманието към дейностите за отворен достъп на университета се привлича с мобилни презентации и листовки. Освен това е възможно провеждането на редовни работни срещи за публикуване с отворен достъп в задължителната програма на докторантите в областта на природните науки. Така се осъществява една устойчива подкрепа на отворения достъп. Именно с този непрегубеден и отговорен подход той може да се направи възможен при научните публикации и да се насърчи критичното отношение към авторските права.

Координация

Всички дейности по отворения достъп в университета се координират от съответното длъжностно лице, което е отговорно за фонда Отворен достъп и за институционалния репозиториум и организира рекламата и семинарите. То е и контактното лице за учените, особено по юридически въпроси. Тъй като много автори все още не са за-

познати с различните модели за публикуване с отворен достъп, ролята на личния контакт е доказана. Така може да се осигури надеждна информация за отворения достъп.

Затова на висшите училища се препоръчва определяне на длъжностно лице за отворения достъп, ако искат да утвърдят и разширят дейностите си за него.

Източник:

Open-Access-Strategien für wissenschaftliche Einrichtungen - Bausteine und Beispiele

<http://www.bmbf.de/pubRD/open-access-strategien.pdf>

Л. Дърмонова

СЪЗДАВАНЕ НА ИЗДАТЕЛСТВО С ОТВОРЕН ДОСТЪП

Библиотеките и научноизследователските институции са фокусирали в миналото дейностите си с отворен достъп предимно върху изграждането на собствени институционални хранилища. Така голяма част от публикациите на книги - немалко количество изследователска литература – са пренебрегнати за отворения достъп. А ясното разбиране за него носи и за сектора „книги“ допълнителните предимства на свободния, безпрепятствен достъп и подобрена видимост на научноизследователската литература. Собствените издателства на научноизследователските институции също може да дадат, независимо от съображенията си за ориентация към продажбите, важен принос за трансфера на знания чрез резултатите от изследователската дейност на отделните направления на институцията. Целта трябва да е да се създаде нова марка издателство с отворен достъп, което работи професионално по свой собствен механизъм и разпространява в световен мащаб продукцията си както по интернет, така и по традиционните начини на търговията с книги.

Подобно собствено издателство не трябва да е отделено от другите издателски дейности на институцията за научни изследвания, а да е в рамките на съвместен екип за публикуване. Авторите - да получават единен и широк спектър от консултантски услуги относно свободния достъп и да намират нови алтернативи за публикации на

научноизследователската си литература. Понеже в книжния сектор издателство, което е само онлайн, все още се сблъсква с проблеми, свързани с приемането от страна на авторите, електронната публикация трябва да се комбинира с печатни екземпляри, достъпни в търговската мрежа - по възможност чрез печат по заявка (Print-on-Demand). Доколко паралелното онлайн публикуване влияе върху продажбите на книгите, не може да се прецени съвсем точно. Затова, ако научноизследователската институция има специализирано издателство с отворен достъп, което не може изцяло да покрива разходите си, издателството – както хранилищата – трябва да предоставя субсидирани услуги на институцията.

Важен отличителен фактор на институционалните издателства от институционалните хранилища е съдържателният подбор на публикациите. Осигуряване на качеството може да се гарантира чрез сътрудничество с учените и изследователските институти на институцията, например създаването на научни серии, или чрез независима редакционна колегия.

Благодарение на съвременната дигитална технология за печат и на широкия избор от външни услуги за публикуване, подобно издателство с отворен достъп може да работи с относително малък персонал. Целта трябва да е съсредоточаване на дейността върху съветването и обслужването на кли-

ентите и съвместната работа с професионалисти по въпросите на проектирането, отпечатването и разпространението. Да се има предвид, че публикуването на списания от издателство с отворен достъп изисква производствени процеси, различни от тези за книгите. Вече има установени софтуерни решения и доставчици, които позволяват бързото изграждане на платформа за публикуване.

Собствено институционално издателство с открит достъп се изгражда успешно

върху опита на други научноизследователски институции и/или направления. Опитен партньор за всички заинтересовани в немскоезичното пространство например е Асоциацията на университетските издателства, а на европейско равнище - Асоциацията на европейските университетски издателства. И двете организации дават консултации за създаването и организацията на собствени институционални издателства и правят възможно участието в съвместни щандове на панаири на книгата.

Източник:

Open-Access-Strategien für wissenschaftliche Einrichtungen - Bausteine und Beispiele

<http://www.bmbf.de/pubRD/open-access-strategien.pdf>

Л. Дърмонова